

Konjunktur

Konjunkturbarometer for Innlandet November 2014

Innhold

- 3** Leder
 - 5** Oppsummering av Konjunkturbarometeret
 - 6** Verdensøkonomien
 - 8** Konjunktorene nasjonalt og regionalt
 - 14** Befolkningsutvikling i Innlandet
 - 22** Befolkningsstruktur
 - 32** Pendling
 - 38** Flytting
 - 46** Befolkningsutvikling eller næringsutvikling – hva kommer først?
 - 52** Forventningsbarometeret – bedrift
 - 58** Forventningsbarometeret – forbruker
 - 62** Datagrunnlag og metode
-

Sparebanken Hedmarks konjunkturbarometer

Konjunkturbarometer for Innlandet er en kunnskapsdatabase om utviklingen i Innlandet, utarbeidet av Sparebanken Hedmark i samarbeid med Østlandsforskning.

Barometeret er i hovedsak basert på statistisk materiale fra Statistisk sentralbyrå. I tillegg til nasjonale og regionale konjunkturer, har vi i 2014 satt hovedfokus på befolkningsutvikling og befolkningsstruktur og sett på hvilken betydning dette har for bedrifter og generell utvikling.

For å ta tempen på næringslivet har TNS Gallup på oppdrag fra Sparebanken Hedmark i tillegg utført et forventningsbarometer i Hedmark og Oppland. Barometeret er delt i to. Den ene delen tar for seg forbrukernes forventninger. I den andre delen er bedrifter innen ulike bransjer og sektorer intervjuet om økonomiske forventninger for 2015.

Hensikten med konjunkturbarometeret er å innhente kunnskap om samfunnsutviklingen, bevisstgjøre offentlige aktører, næringslivet, innbyggerne og banken selv, om hvor vi har våre styrker og hvor vi må satse for å skape vekst og utvikling. Målet er at barometeret kan bidra til å avdekke mulighetsrom som kan opprettholde og styrke Innlandets attraktivitet for framtidige virksomheter og generasjoner.

Det er menneskene det kommer an på

I denne andre utgaven av Sparebanken Hedmarks konjunkturbarometer for Innlandet, ser vi nærmere på forhold som befolkningsutvikling, befolkningsstruktur, flyttemønstre, pendling og utdanning. Dette er faktorer som forteller mye om hvordan regionene utvikler seg over tid og hvilke utfordringer vi står overfor i de ulike delene av Innlandet.

Sentralisering er en økende trend i Hedmark og Oppland. Relativt sett er det en mer positiv utvikling i de fire største byene og særlig i Hamarregionen. Ikke overraskende kanskje, for det er i byene det bor flest mennesker og det er her de fleste nye arbeidsplassene skapes, gjerne i form av personrettede tjenester. Infrastruktur og attraktive bosteder skaper positive ringvirkninger som økt tilflytting, pendling inn til byene, boligbygging og et mer allsidig og innholdsrikt kulturliv.

Vi vet at utdanning er sentralt for hvordan et samfunn utvikler seg. Innlandet topper ikke denne statistikken. Dette er en av våre største utfordringer. At alle gode krefter ikke har klart å samles om et felles løft i Innlandets høyskoler, er svært uheldig. Det lave utdanningsnivået, lave fødselsrater og økt aldring i befolkningen, er en felles utfordring både for politikere, den offentlige forvaltningen, innbyggerne og næringslivet. Dette er forhold vi må se nærmere på for å klare å møte negative utviklingstrekk med offensive tiltak.

Vi må gripe mulighetene, ikke la de passere på grunn av uenighet eller patriotisme. Å bidra til økt utdanning, blant annet ved å samordne og styrke høyskolene i større enheter, er viktig for utviklingen. Da må vi stå sammen framfor å søke ut. Støttespillere finnes

her lokalt. En av dem er Sparebanken Hedmark, som i mange år har bidratt med mange millioner kroner til forskning og utvikling i høyskolen lokalt. Debatten om høyskolenes framtid er igjen satt på dagsorden. Som regional utviklingsaktør er vi opptatt av å bidra til å styrke og bevare utdanningsinstitusjonene i Innlandet. Det første trinnet i så måte bør være at de tre høyskolene slås sammen til en skole. Så får en eventuell universitetsstatus komme på et senere tidspunkt.

Sparebanken Hedmark har i forbindelse med dette konjunkturbarometeret også gjennomført et eget forventningsbarometer både i befolkningen og i næringslivet. Begge gruppene er optimistiske med tanke på økonomisk utvikling i 2015. Det lover godt. Vi har en stabilitet i Innlandet som gjør at vi ikke vipper så lett av pinnen selv om det blåser litt. Vi ser imidlertid at næringslivet har lave forventninger til nye investeringer neste år. Vi tror Innlandet er avhengig av nye investeringer for å legge grunnlag for morgendagens arbeidsplasser.

På samme måte som i fjor har vi også gjennomført en rekke redaksjonelle intervjuer med flere bedriftsledere i de ulike regionene. Disse historiene vitner om at det er enkeltpersoner med sterke visjoner og kjærlighet til sitt eget lokalmiljø som får positive ting til å skje.

Som bank ser vi ofte nettopp dette, at det er de gode ideene, den sterke troen på levedyktige prosjekter, de nødvendige personlige ressursene, den gode forretningsteften og gjerne en porsjon samfunnsånd som gjør at noen lykkes bedre enn andre. Da er det som regel heller ikke vanskelig å skaffe til veie nødvendig kapital.

Foto: Aud Ingebjørg Barstad

Det er nå en gang slik at det er menneskene som er vår fremste og største ressurs. Viktig er også vår evne til å samarbeide om å finne de gode løsningene. Opplands- og hedmarkslynnen er kjent for sin soliditet, romslighet, sin lunhet og evne til å bygge tillit. Dette er en styrke vi har, selv om vi ikke topper alle statistikker for befolkning, vekst og utdanning. Vi har evnen til å ta i et tak når det trengs. La oss brette opp ermene og ta tak i utfordringene sammen.

Richard Heiberg
administrerende direktør

Tro på framtiden. Direktør bedriftsmarked Vegard Sæten og regionbanksjef bedrift Margrete Bjelde, Arne Kjell Dyrstad, Per Nygaard og Geir Inge Brelin. Foto: Aud Ingebjørg Barstad.

Vi må gripe mulighetene

Forventningen om en sterk vekst i Osloregionen åpner et mulighetsrom her i Innlandet. Hva skal til for at vi i Hedmark og Oppland klarer å utnytte dette? Sentrale stikkord vil være infrastruktur og attraktive bosteder.

Tradisjonelt har regional- og distriktspolitikken dreid seg om å legge til rette for eksisterende og nye bedrifter. Arbeidsplassene skulle sikre en positiv utvikling for distriktene. Nå ser man at bolyst og attraktivitet er begreper som oftere og oftere bringes inn i debatten om videre utvikling.

Tilflyttere bidrar til økt business

Ringvirkningene fra tilflytterne har økt, ved at de drar med seg stadig flere behov, etterspørsel og kjøpekraft. En del av dette er personrettede tjenester vi yter hverandre der vi bor. Humankapitalen er blitt en viktig innsatsfaktor i mange voksende næringer.

«Kortere reisevei til store arbeidsmarkeder er ikke alene nok til å sikre en befolkningsvekst i Innlandet.»

En forventning om knapphet på arbeidskraft generelt, gjør at rekrutteringsmulighetene vil kunne bli en viktig lokaliseringfaktor for næringslivet. Dette sammen med en forventning om en sterk vekst i Osloregionen gir Innlandet et mulighetsrom. Hvordan skal Innlandet utnytte dette?

Kort reisetid er ikke nok alene

Bedre infrastruktur og attraktive bosteder vil trekke folk hit. Undersøkelser viser at en stor del av variasjonen i befolkningsutviklingen i kommuner på Østlandet kan forklares ut ifra reisetid til Oslo. Det er mange omlandskommuner til Oslo som parallelt får bedret infrastruktur mot hovedstaden. Et annet element er at bedre infrastruktur også gjør det enklere å motpendle. Siden år 2000 har det vært en økning i motpendlingen med mer enn 80 prosent. Dette er personer som ønsker å bo sentralt og som ikke flytter etter jobben.

Mange faktorer spiller sammen

Kortere reisevei til store arbeidsmarkeder er alene ikke nok til å sikre en befolkningsvekst i Innlandet. Attraktive bosteder er viktig for å sikre Innlandet vår andel av befolkningsveksten. Det innebærer blant annet å legge til rette for boligutvikling som er tilpasset et behov som vil variere blant ulike grupper av befolkningen. Men boligutvikling er heller ikke tilstrekkelig for å sikre attraktive bomiljøer. God infrastruktur i nærområdet og blant annet enkel tilgang til barnehage og skole, vil være viktig. Mulighet for fritidsaktiviteter vil spille inn. Tilrettelegging for næringsutvikling vil stå sentralt for å utvikle attraktive bosteder. Det vil være viktig å legge til rette for utvikling av personrettede tjenester. Dette er næringer som ønsker å flytte et-

ter kundene, næringer som flykter fra høye kostnadsnivåer og som flytter etter rekrutteringsmulighetene.

Vi trenger arbeidsinnvandrerne

Arbeidsinnvandring har vært motoren for befolkningsvekst de senere årene. I 2014 utgjør innvandrere drøye 12 prosent av befolkningen, mens den i Hedmark og Oppland utgjør åtte prosent. Høyest andel innvandrere er det i Lillehammerregionen med ni prosent. Lavest andel er det i Nord-Gudbrandsdal med seks prosent.

«Arbeidsinnvandring har vært motoren for befolkningsvekst de senere årene.»

Byene vokser

Hovedutfordringen i Innlandet er knyttet til befolkningens aldersstruktur og negative fødselsrater, mens andre utkantkommuner i større grad sliter med fraflytting. Tendensen i Innlandet er som i landet for øvrig. Det er sterkest befolkningsvekst i de tettest befolkede områdene, og det er særlig de fire største byene som vokser. På regionnivå er det Hamarregionen som skiller seg fra de øvrige regionene i Innlandet. Alle kommunene i denne regionen har hatt en befolkningsvekst på over fire prosent de siste seks årene. ■

Stabil lav vekst i verdensøkonomien

Utsiktene for veksten globalt har gradvis blitt justert ned. Den globale veksten vil trolig ikke bli mer enn rundt tre prosent de to neste årene.

Elisabeth Holvik
sjefsøkonom SpareBank1 Gruppen

Det er seks år siden krisen i 2008. I perioden etter dette har veksten globalt blitt holdt oppe av ekstreme tiltak som en rente nær null i mange land, og svært stimulerende finanspolitikk.

Veksten i USA og England ser ut til å ta seg opp. BNP-veksten i USA i andre kvartal ble på hele 4,2 prosent, og både arbeidsmarkedet og privatkonsumet viser bra takter. Sentralbanken har sluttet å trykke penger og planlegger å heve renten neste sommer.

I Europa er det økende uro over konflikten med Russland. Sanksjonene mot Russland rammer særlig tysk eksport. Tyskland har til nå vært motoren i europeisk vekst. Når veksten i Tyskland svikter, vil hele euroområdet risikere å falle tilbake i en økonomisk nedgangsperiode. Skulle veksten bli svakere i euroområdet, vil sentralbanken kunne bidra ved å trykke penger for å svekke euroen. Dermed bidrar dette til å holde aktiviteten oppe. Vi ser for oss mange år med meget svak vekst i Europa.

I Kina er myndighetene i ferd med å bremse den kraftige kredittveksten.

Siden 2008 har gjelden vokst kraftig i kinesiske bedrifter, kommuner og husholdninger. Den samlede gjelden har steget fra rundt 150 prosent av BNP i 2008 til 250 prosent av BNP i år. At kommuner og delstater har kunnet ta opp gjeld via kommunale selskaper, har bidratt til den raske oppbygningen av gjeld etter 2008.

«En aldrende befolkning vil både øke utgiftene til pensjon og eldreomsorg, svekke skatteinngangen, og redusere konsumet i økonomien.»

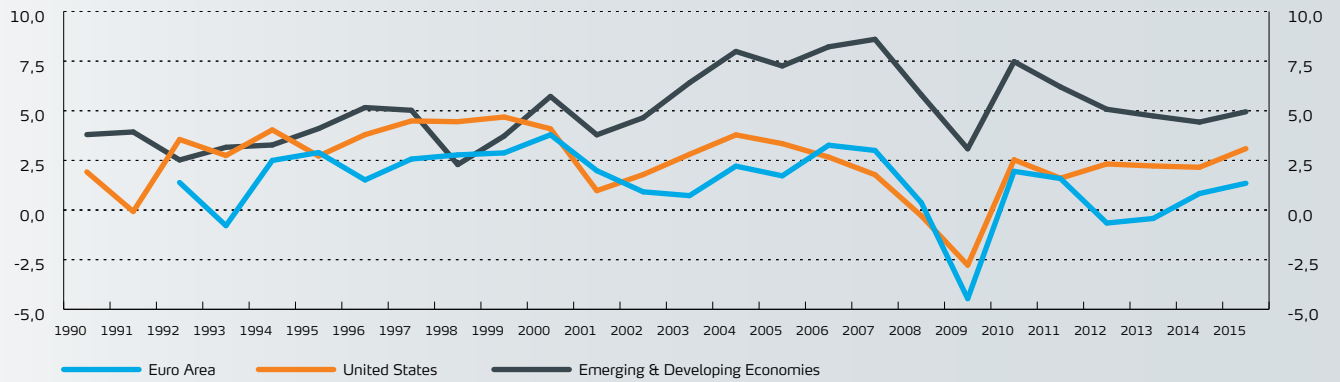
Statlige investeringer har gitt sterke vekstimpulser til kinesisk økonomi. Det har også bidratt til økte boligpriser. Framover vil økonomien være avhengig av å få husholdninger til å øke privatkonsumet. Med økt usikkerhet om boligpriser og jobbsikkerhet, vil trolig privatkonsumet bli moderat, og bidra til at veksten i Kina blir på under sju prosent årlig. Svakere vekst i Kina og andre framvoksende økonomier, har bidratt til at etterspørselen

etter råvarer har falt i år, med påfølgende fall i råvarepriser.

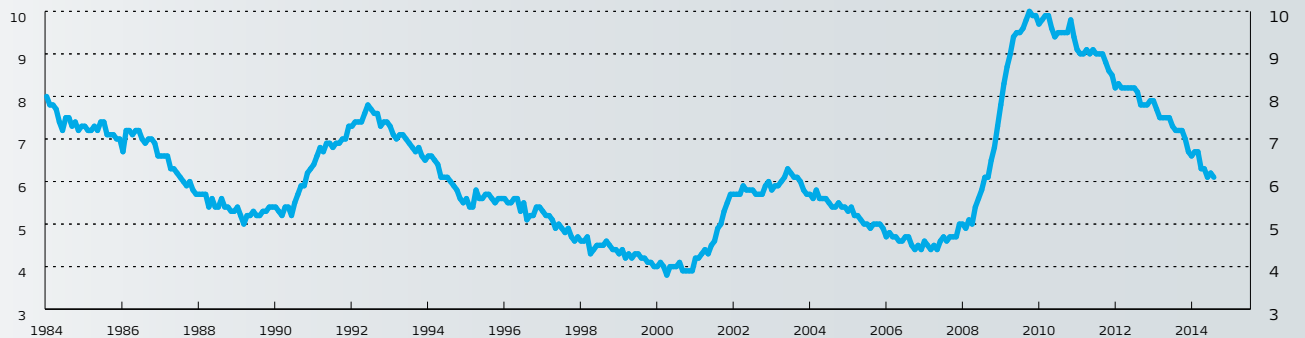
Vi tror at veksten globalt vil bli svak i mange år framover. Mange land vil oppleve en raskt aldrende befolkning, samtidig som kredittveksten framover vil bli langt lavere enn den var i perioden fram til 2008. En aldrende befolkning vil både øke utgiftene til pensjon og eldreomsorg, svekke skatteinngangen og redusere konsumet i økonomien. ■

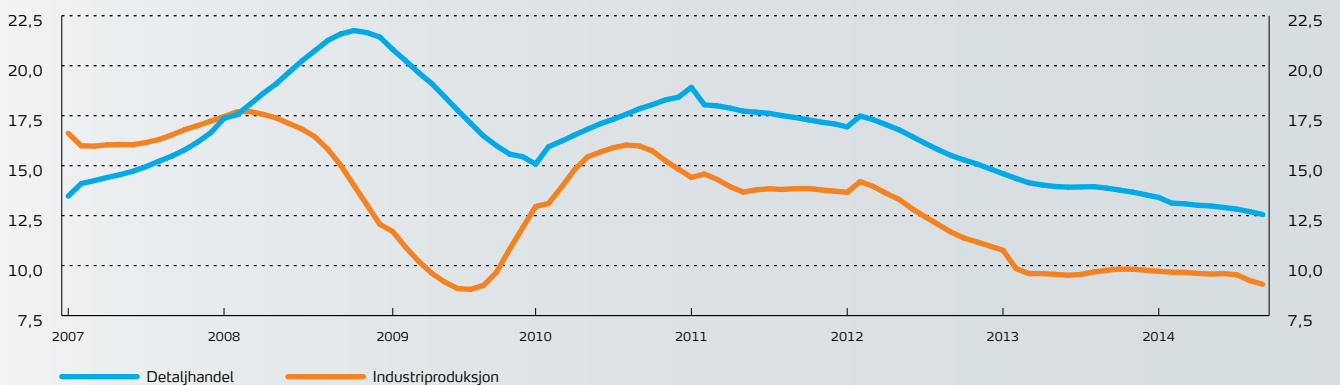
IMF anslag for vekst i framvoksende økonomier, USA og Euroområdet.

USA: fallende arbeidsledighetsrate.

Kina: avtagende vekst i både industriproduksjon og i detaljhandel.

Moderat produksjons- og aktivitetsvekst i Innlandet

I perioden 2010–2013 ble det etablert rundt 240 000 nye foretak i Norge. I samme periode ble det etablert 7 036 foretak i Hedmark og 7 223 foretak i Oppland. Bedriftenes lønnsomhet de siste tre månedene har i snitt bedret seg noe sammenlignet med samme periode i fjor. Det rapporterer Norges Banks regionale nettverk for Innlandet.

BNP for fastlands-Norge hadde en vekst på 2,1 prosent i andre kvartal 2014, mot 0,5 prosent i første kvartal, målt i sesongjusterte fastpristall. Industriproduksjonen økte med 2,5 prosent i andre kvartal. Nær halvparten av veksten kom fra næringsmiddelindustrien, som har hatt en liten produksjonsnedgang de to foregående kvartalene.

«I andre kvartal var det betydelig aktivitetsoppgang i transport, informasjon og kommunikasjon og forretningsmessig tjenesteyting, og moderat økning i aktiviteten i offentlig forvaltning.»

Verfts-, maskin- og metallvareindustrien har hatt god vekst gjennom hele første halvår. Annen vareproduksjon hadde sterk vekst i andrekvartal, det vil si innen kraftforsyning, bygge- og anleggsvirksomhet, samt tradisjonell fiske- og akvakultur. Tjenesteproduksjonen hadde samlet sett moderat vekst. Det var aktivitetsoppgang i transport, informasjon, kommunikasjon og forretningsmessig tjenes-

teyting, samt noe økning i aktiviteten i offentlig forvaltning. Omsetning og drift av fast eiendom dempet veksten.

Fra august til september steg konsumprisindeksen (KPI) med 0,5 prosent, mye som følge av økte priser på klær, møbler og elektrisitet. Veksten ble dempet av et fall i matvarepriser på 0,9 prosent. Det var prisnedgang for alle undergruppene bortsett fra frukt. Fra september 2013 til september 2014 steg KPI med 2,1 prosent. Det har vært en forholdsvis stabil tolv månedersvekst på rundt to prosent helt siden desember 2013. KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) hadde i september en tolv måneders vekst på fire prosent, opp 0,2 prosentpoeng fra august. Oppgangen skyldtes i stor grad sterkere prisvekst på klær fra august til september i år enn i samme periode i fjor.

Det operative målet for pengepolitikken er 2,5 prosent årsvekst i konsumprisene over tid. Pengepolitikken skal også bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting. Styringsrenten er sentralbankens viktigste virkemiddel i

pengepolitikken, det vil si renten på bankenes innskudd i Norges Bank. Sentralbanken har holdt den uendret på 1,5 prosent siden april 2012.

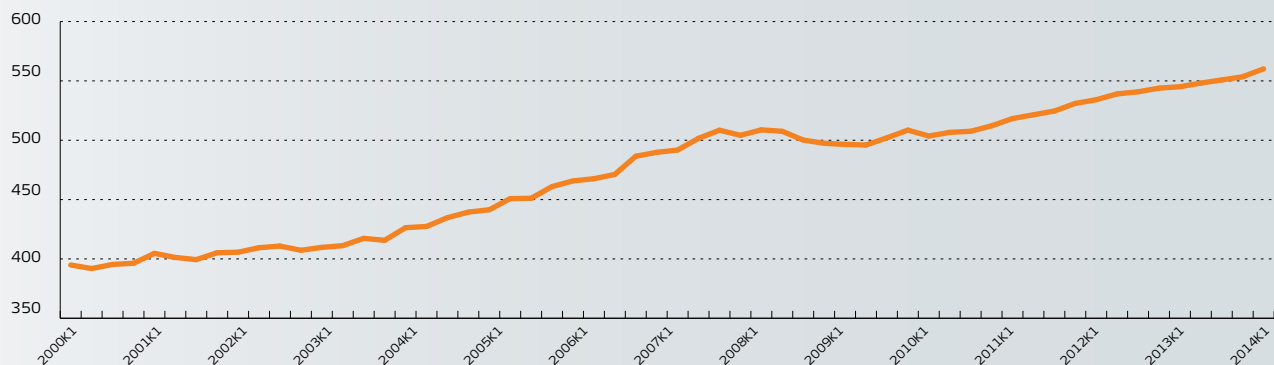
«Hedmark fikk cirka 70 og Oppland cirka 160 nye arbeidsplasser i løpet av siste 12 måneder.»

Sysselsetting og ledighet

Ved utgangen av 2013 var det rundt 86 400 arbeidsplasser i Hedmark og 87 600 arbeidsplasser i Oppland. Hedmark fikk cirka 70 og Oppland cirka 160 nye arbeidsplasser i løpet av de siste 12 måneder (fra fjerde kvartal 2013). I Hedmark var det nedgang i antall arbeidsplasser i regionene Nord-Østerdal og Glåmdalen, og vekst i de øvrige. I Oppland var det nedgang i Hadelandsregionen og vekst i de øvrige regionene. I prosentverdier varierer utviklingen det siste året blant Innlandets regioner fra 0,9 prosent vekst i Midt-Gudbrandsdalen til 1,5 prosent fall i Hadelandsregionen. ►

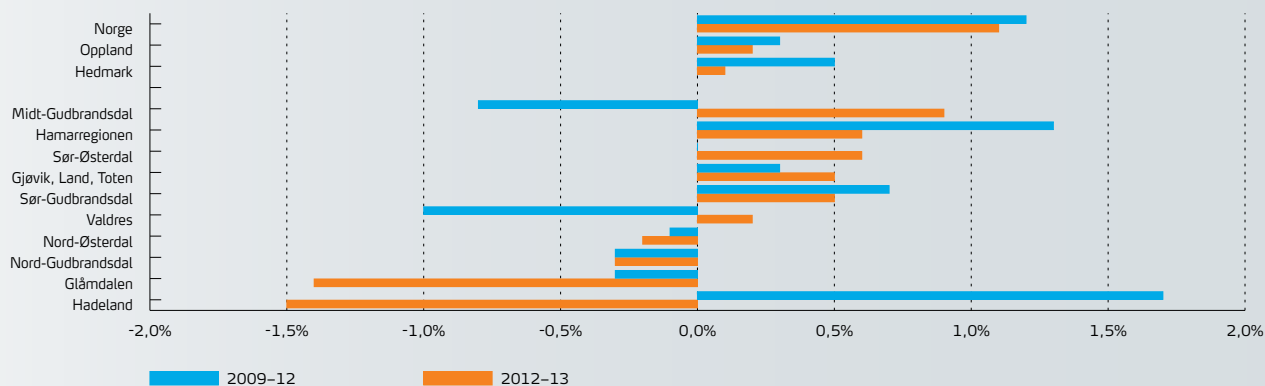
Sesongjustert BNP. Fastlands-Norge. Faste 2011-priser i mrd. kroner, 1. kvartal 2000–2. kvartal 2014.

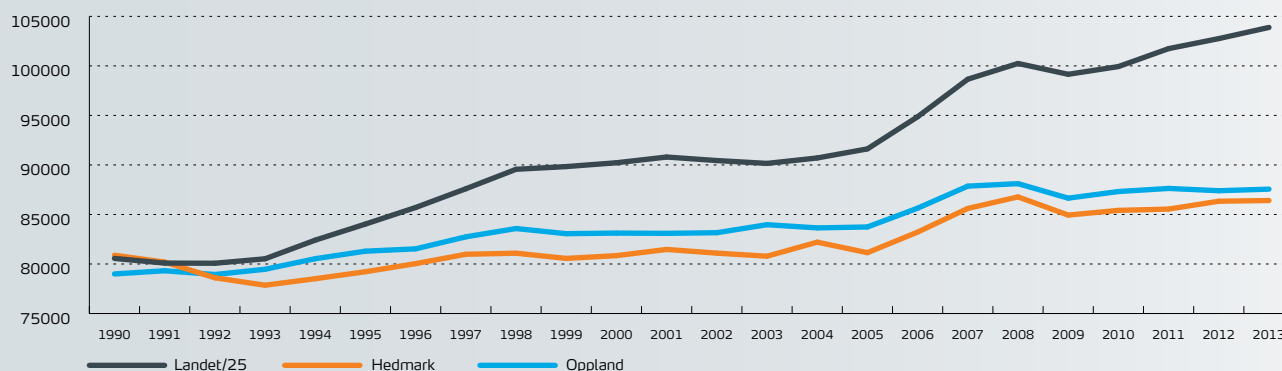
Konsumprisindeksen: 12 måneders endring. Januar 2000–september 2014.

Sysselsatte etter arbeidssted. Årlig vekst 2009–2013.

Antall sysselsatte etter arbeidssted, 1990–2014, per 4. kvartal.

► Sistnevnte region har på den annen side hatt sterkeste årlig arbeidsplassvekst i perioden 2009–2012.

Sysselsettingen i Hedmark og Oppland har i hele perioden siden 1990 utviklet seg svakere enn nasjonalt. Det er særlig i perioder når sysselsettingen skyter i været at Innlandet blir hengende noe etter, eksempelvis de siste to-tre årene fram mot finanskrisa høsten 2008. Det etterfølgende sysselsettingsfallet stanset allerede i løpet av 2009. Sysselsettingen har deretter vokst i begge fylker, men noe mindre enn nasjonalt. Innlandet har en strukturell utfordring ved at en større del av arbeidsplassene enn nasjonalt, tilhører næringer i sysselsettingsmessig tilbakegang og en mindre del i vekstnæringene.

«Sysselsettingen har vokst i begge fylker, men noe mindre enn nasjonalt.»

I august 2014 var det registrert 78 924 arbeidsledige i Norge, hvorav 2 906 i Hedmark og 2 201 i Oppland. Som andel av arbeidsstyrken utgjorde dette nasjonalt 2,9 prosent, i Hedmark tre prosent og i Oppland 2,3 prosent. Arbeidsledigheten har siden midten av 2009 holdt

seg på rundt tre prosent både nasjonalt og i Hedmark, noe lavere i Oppland.

«Etableringsratene er høyest i de sentrale mjosregionene.»

Forskjellene i ledighet i Innlandet følger ikke det tradisjonelle sentrumsperifere skillet. Det er heller ingen tydelig sammenheng mellom arbeidsledigheten og flyttestrømmene eller befolkningsveksten. De siste tre årene har ledigheten vært høyest i Trysil, og i september 2014 ble den målt til 5,5 prosent. De laveste ledighetstallene blant kommunene finner vi i Nord-Gudbrandsdalen. Lom og Lesja er på bunn med i underkant av kun én prosent ledighet i september 2014.

Etableringer av nye foretak

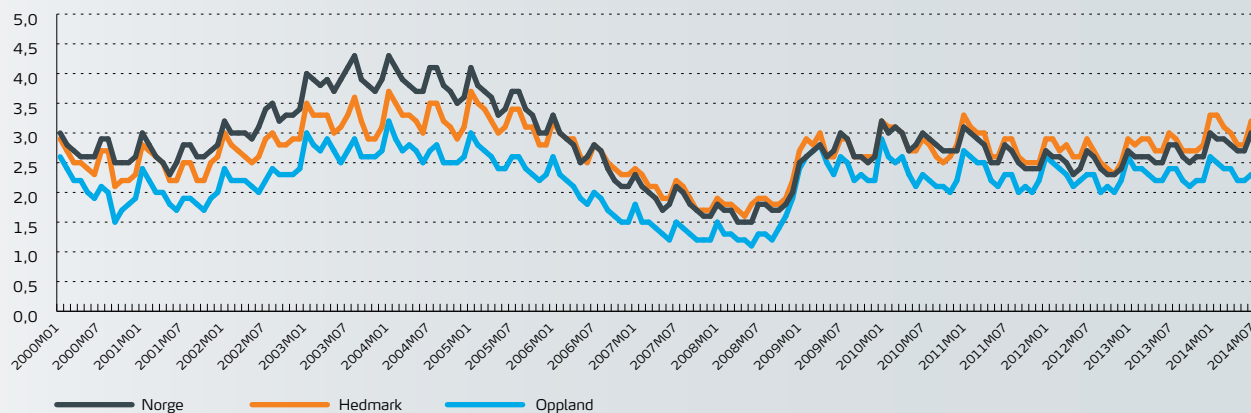
I perioden 2010–2013 ble det etablert rundt 240 000 nye foretak i Norge. I samme periode ble det etablert 7 036 foretak i Hedmark og 7 223 foretak i Oppland. Det har de siste årene blitt etablert rundt 400 nye foretak hvert kvartal både i Hedmark og Oppland, med noe høyere tall i første kvartal enn øvrige kvartal. Imidlertid var det en vekst i nyetableringer i Hedmark på sju

prosent fra 2012 til 2013. Tilsvarende tall i Oppland var på tre prosent. I begge fylker fortsetter økningen i 2014, men det er kun Oppland som har vokst i første halvår 2014, sammenlignet med samme periode året før. For Hedmarks del er det litt nedgang.

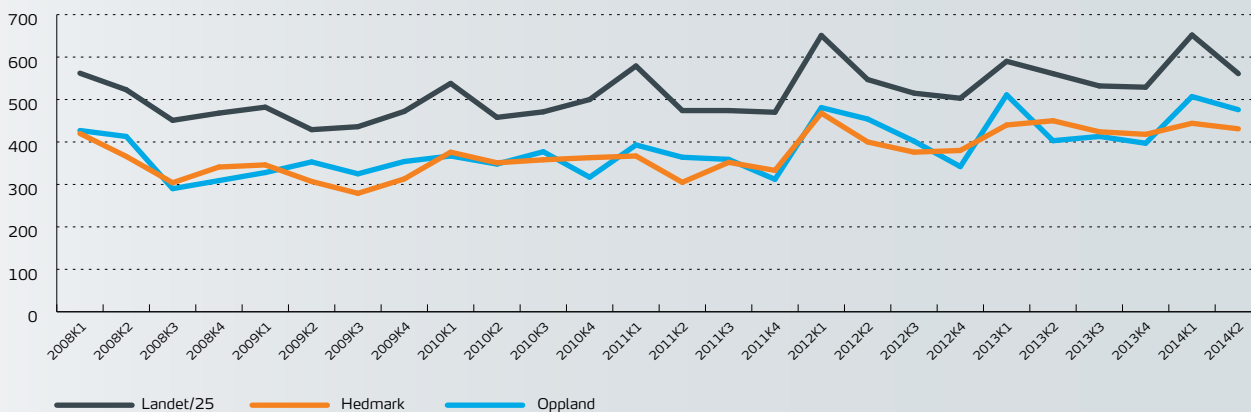
Etableringsratene, målt ved antall nye foretak i en periode i prosent av antall eksisterende, er høyest i de sentrale Mjosregionene og de sørlige deler av Hedmark og Oppland. Her ligger ratene på 12–14 prosent, mens de i Valdres, Gudbrandsdalen og Nord-Østerdalen ligger på 9–10 prosent. Det er ingen klar sammenheng mellom etableringsrater, målt ved antall nye foretak i prosent av antall eksisterende og vekst i antall arbeidsplasser. Det er det heller ikke mellom etableringer og vekst i folketall. Noe av forklaringen er at etableringsratene varierer fra næring til næring. I næringer med høye etableringsrater er det også svært mange foretak som blir avvirket. Det gjelder blant annet undervisningstjenester (timelærere og foredragsholdere med egne foretak), kultur, IKT, forretningsmessig tjenesteyting og hotell- og restaurantvirksomhet. Tilsvarende finnes det næringer med lave etableringsrater og stor stabilitet i foretaksmassen som kraft- og vannforsyning. ■

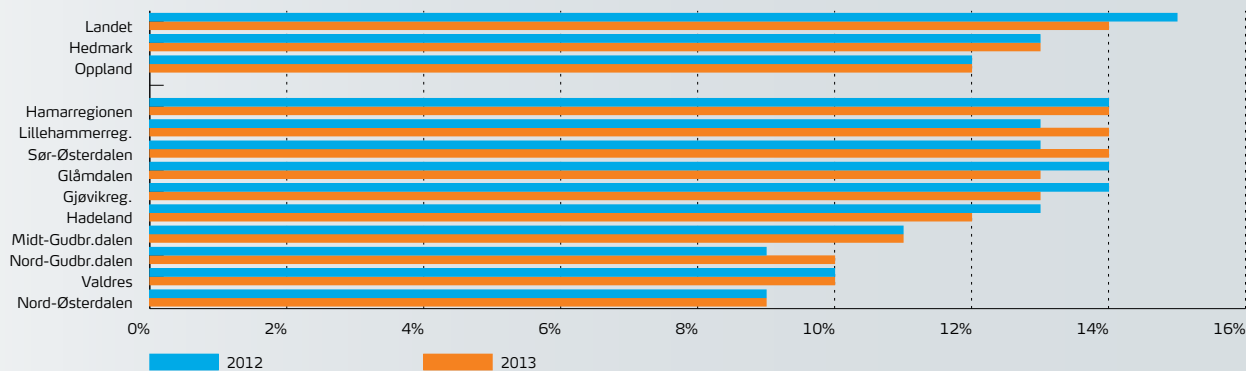
Registrerte ledige i prosent. Januar 2000–oktober 2014.

Antall nye foretak 2008K1–2013K2.

Etableringsrater 2012 og 2013.

Resultater fra Norges Banks regionale nettverk

I siste rapport basert på intervjuer gjennomført i perioden 11.–25. august 2014 er situasjonen i region Innland oppsummert slik:

- De siste tre månedene har det vært ganske moderat produksjonsvekst i region Innland. Den aggregerte veksten var tilnærmet uendret fra de tre foregående rundene. Forventningene indikerer også ganske moderat vekst det neste halvåret.
- Det har vært en relativt markert volumvekst i hjemmemarkedsindustrien. I eksportindustrien har det vært stabilt produksjonsvolum. Framover forventer kontaktene svak vekst i hjemmemarkedsindustrien og moderat vekst i eksportindustrien.
- I bygg og anlegg var det moderat aktivitetsoppgang. Kontaktene venter her en liten nedgang de kommende seks månedene.
- I varehandelen har omsetningsvolumet holdt seg stabilt. Kontaktene rapporterer at de forventer svak vekst framover.
- I næringsrettet tjenesteyting har det vært noe aktivitetsvekst, mens den har vært moderat i husholdningsrettet tjenesteyting. Framover forventer næringsrettede tjenesteytere stabilt aktivitetsnivå og husholdningsrettede tjenesteytere moderat vekst.
- Samlet sett forventer kontaktene et svakt fall i investeringsnivået det kommende året. I sum har planene blitt nedjustert fra forrige runde. Planene ble nedjustert innen industri og kommune- og sykehussektoren. De ble holdt uendret i tjenesteyting og oppjustert innen varehandel.
- Andelen kontakter med kapasitetsproblemer ved økt etterspørsel, gikk opp fra 16 prosent til 23 prosent i denne runden. Kapasitetspresset tiltok innen industri og tjenesteyting og holdt seg uendret innen bygg, anlegg og varehandel. Tilgangen på arbeidskraft var begrensende for 25 prosent av bedriftene, opp fra 17 prosent i forrige runde.
- Sysselsettingen har hatt marginal vekst de siste tre månedene. Utviklingen var litt bedre enn det forventningene i forrige runde tilsa. Framover venter kontaktene samlet sett fortsatt marginal vekst.
- Kontaktene anslår årslønnsveksten for inneværende år til rundt 3,25 prosent, om lag på linje med anslaget i forrige runde.
- Samlet sett har prisveksten vært ganske markert de siste tolv månedene. Prisveksten i næringsrettet sektor var noe sterkere enn i husholdningsrettet sektor. Kontaktene forventninger indikerer i sum uendret prisvekst framover.
- Bedriftenes lønnsomhet de siste tre månedene har i snitt bedret seg moderat sammenlignet med samme periode i fjor.

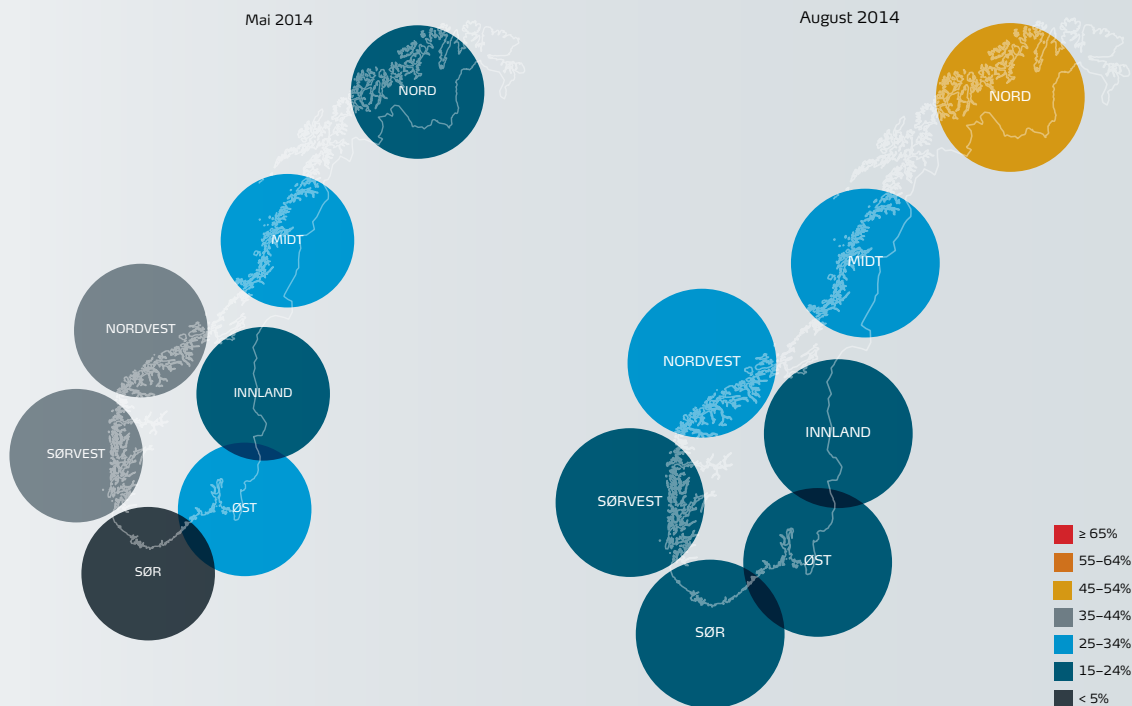
Dette er Norges Banks regionale nettverk

Norges Bank etablerte høsten 2002 et regionalt nettverk bestående av bedrifter, organisasjoner og kommuner i hele landet. Det gjennomføres flere ganger i året samtaler med ledere fra nærings- og samfunnslivet om den økonomiske utviklingen i deres bedrifter og næringer, til sammen rundt 300 besøk i hver runde. Utvalget av kontakter gjenspeiler produksjonssiden i økonomien både næringsmessig og geografisk. Totalt antall kontakter er rundt 1.500 personer som blir kontaktet cirka én gang per år. Informasjonen fra det regionale nettverket vil, sammen med annen

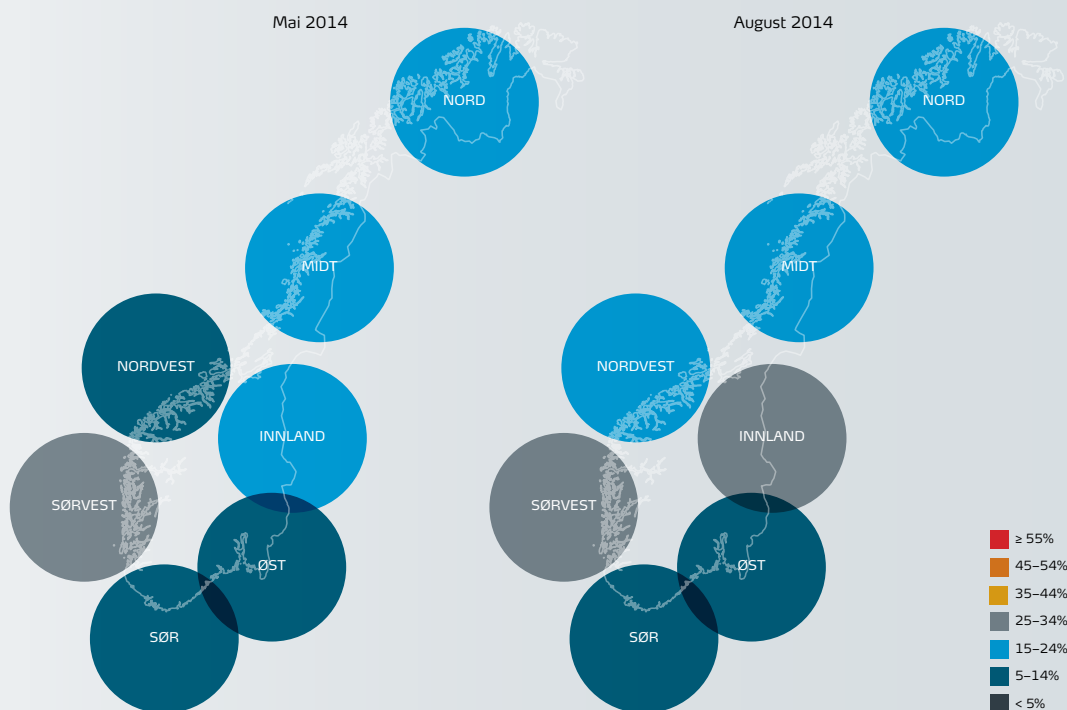
tilgjengelig informasjon om den økonomiske utviklingen, danne et grunnlag for Norges Banks prognoser slik de framkommer blant annet i Pengepolitisk rapport. Norge er delt inn i sju regioner. Norges Bank har knyttet til seg regionale forskningsinstitutter som er ansvarlige for nettverket og gjennomfører kontaktmøter på vegne av Norges Bank. For region Innland som består av Hedmark og Oppland, er Østlandsforskning ansvarlig. Norges Bank publiserer en nasjonal oppsummering og figurer og oppsummeringer fra hver region etter hver intervjurunde.

Kapasitetsproblemer. Andel som vil ha problemer med å møte vekst i etterspørselen.

Tilgang til arbeidskraft. Andel som svarer at tilgang på arbeidskraft begrenser produksjonen.

Økt innflytting gir befolkningsvekst

Ingen regioner i Innlandet har hatt positivt fødselsoverskudd i 2013. På grunn av økt innflytting har vi likevel hatt folketallsvekst i Hedmark og Oppland.

Folketallsveksten i Innlandet i 2013 skyldes kun økt innflytting. I motsetning til de mange utkantkommunene i Norge som sliter mest med fraflytting, er hovedutfordringen i Hedmark og Oppland aldersstruktur og negative fødselsrater.

«På kommunenivå hadde nær samtlige kommuner i Innlandet fødselsunderskudd i 2013.»

Balansert utvikling blant annet i Alvdal og Tynset

I 2013 var det ingen regioner i Innlandet som hadde positive fødselsrater. Summert over de siste seks årene var det kun Lillehammerregionen og Hadeland som hadde balanse i sum antall fødte og døde. Alle andre regioner hadde negativ utvikling. På kommunenivå hadde nær samtlige kommuner i Innlandet fødselsunderskudd i 2013. Unntakene er Alvdal, Tynset, Elverum, Lillehammer, Lunner og Gran, som hadde en forholdvis balansert utvikling.

De største byene vokser mest

Siden årtusenskiftet har folketallet likevel økt med cirka 7 000 i Hedmark og 5 000 i Oppland, en årlig tilvekst på 0,3 og 0,2 prosent. De siste årene har veksten tiltatt noe og Innlandets folketall var ved inngangen til 2014 på rundt 382 000 personer, hvorav 194 000 i Hedmark og 188 000 i Oppland.

Byene vokser mest

I Innlandet ser vi, i likhet med landet for øvrig, sterkest befolkningsvekst i de allerede tettest befolkede områdene. De fire største byene Hamar, Elverum, Gjøvik og Lillehammer, har alle hatt en vekst på fem-seks prosent fra 2008 til 2014. Den femte største bykommunen Kongsvinger, har i samme periode hatt en vekst på tre prosent. De kommunene som har hatt befolkningsnedgang de siste seks årene finner vi fortrinnsvis i Gudbrandsdalen, Østerdalen og Glåmdalen. Sterkest nedgang er det i Engerdal og Rendalen med et fall i begge kommuner på cirka åtte prosent siden 2008.

Hamarregionen i en særstilling

På regionnivå har befolkningsveksten de senere årene vært sterkest i Hamar-

regionen. Dette området skiller seg fra de øvrige regionene i Innlandet ved at *alle* kommunene i Hamarregionen har hatt en befolkningsvekst på over fire prosent de siste seks årene. Flere regioner har hatt nedgang i folketallet fra 2000-tallet, deriblant Nord-Østerdalen og Glåmdalen. Fellestrekk ved disse regionene er likevel at befolkningsnedgangen har avtatt de siste årene og at folketallet har holdt seg stabilt i 2013.

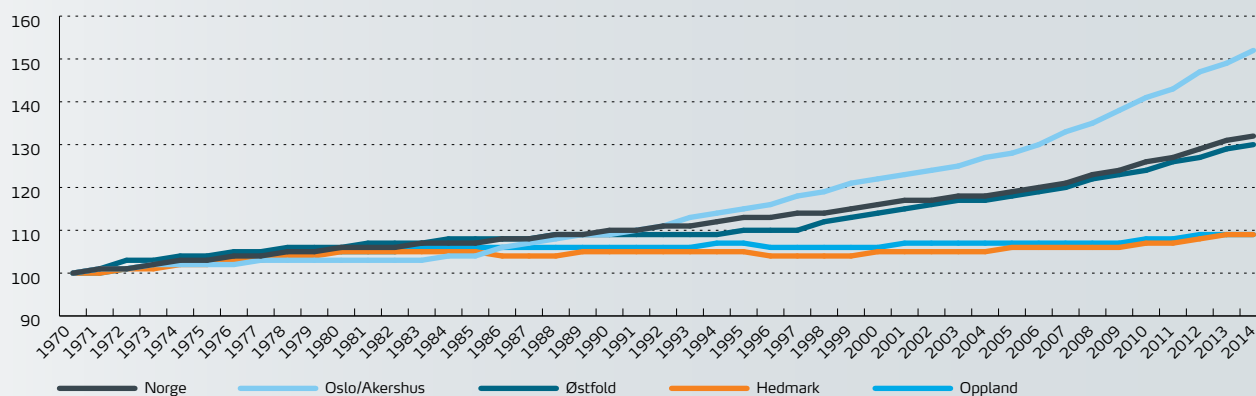
«I Innlandet ser vi, i likhet med landet for øvrig, sterkest befolkningsvekst i de allerede tettest befolkede områdene.»

Infrastruktur og befolkningsvekst

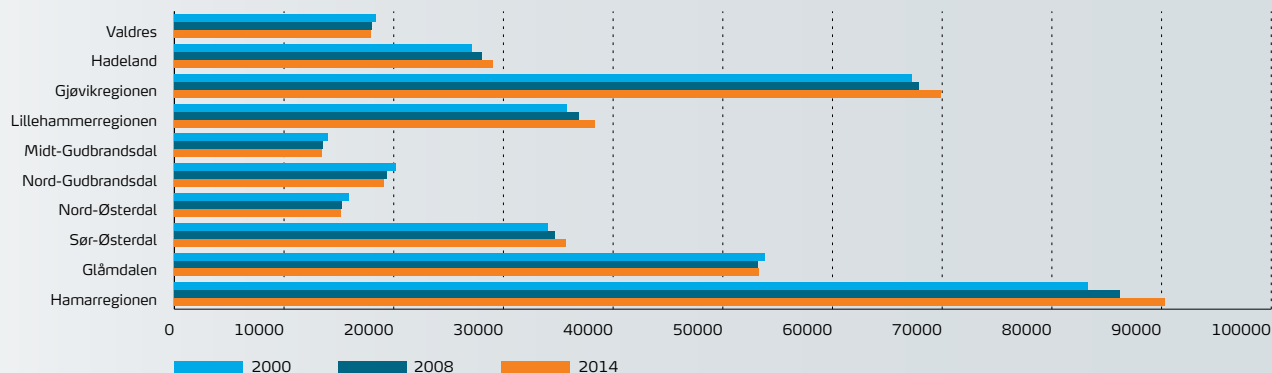
Siden begynnelsen av 1980-tallet har befolkningsutviklingen i Norge vært preget av sentralisering, med sterk vekst i Oslo og Akershus og fravær av vekst i Hedmark og Oppland. Fra midten av 1990-tallet har sentraliseringen sammen med regionforstørring gitt spredning av veksten til Oslos omland, blant annet i deler av Hedmark og Oppland. ►

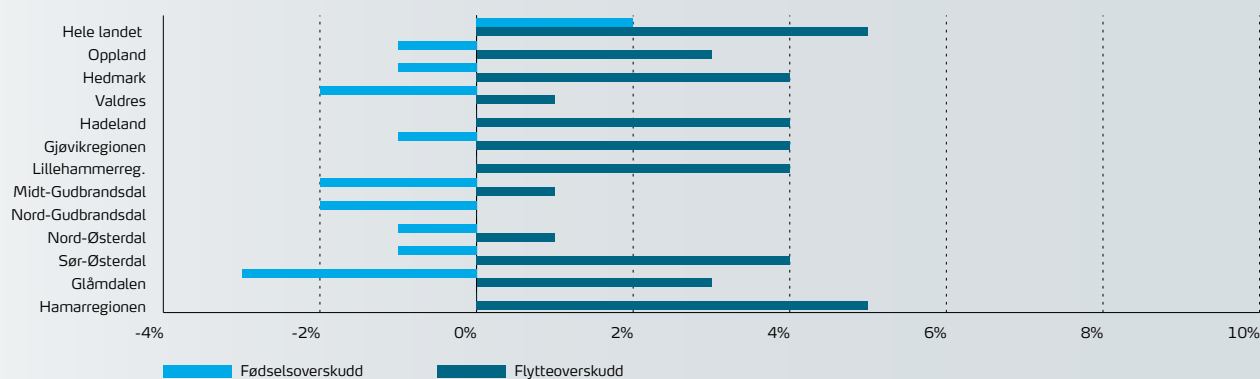
Befolkningsutviklingen 1.1.1970–1.1.2014 (Indeks 1970=100).

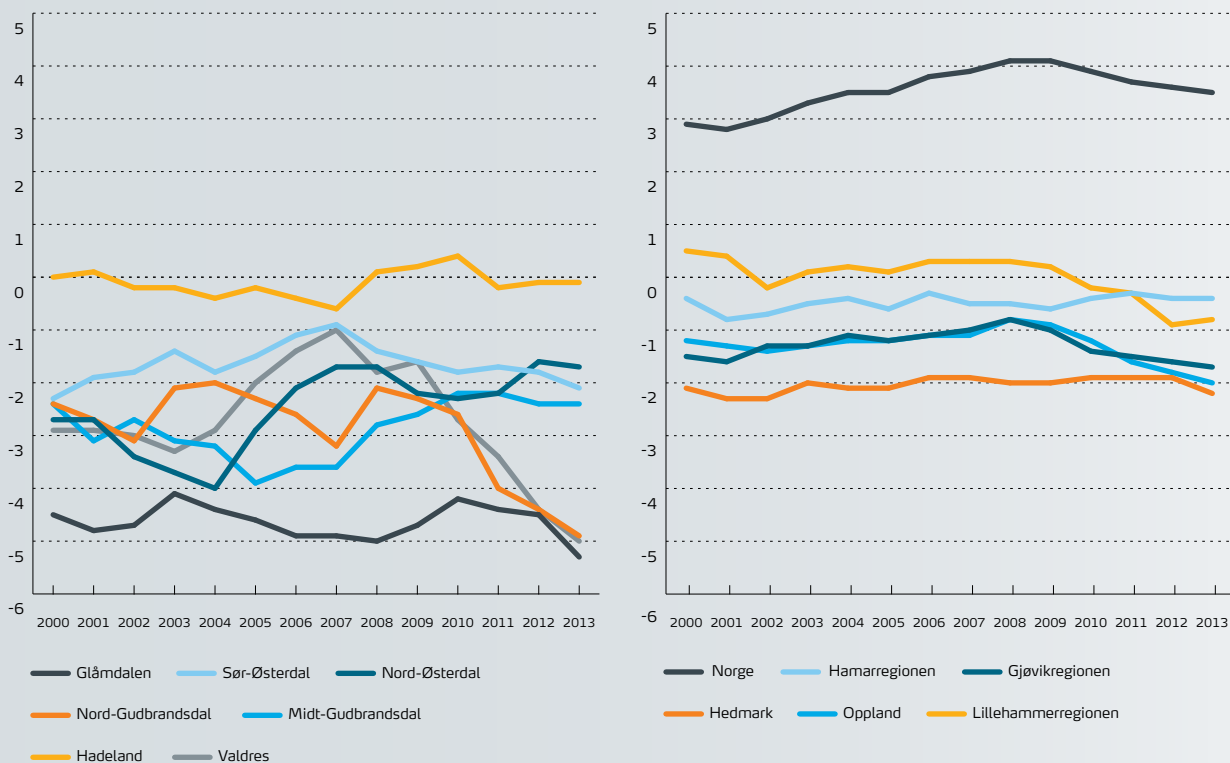
Folketallet i regionene i Innlandet. 2000, 2008 og 2014.

Befolkningsendring 2008–2014 fordelt på fødsels- og flytteoverskudd.

Fødselsoverskudd (tre-årig glidende gjennomsnitt) per 1000 innbygger. 2000–2013.

► Noe av forklaringen ligger i bedre infrastruktur nordover på grunn av OL og Gardermoen. Samtidig har det blitt flere jobber innen pendlingsvennlige yrker, mer fleksibel arbeidstid og økt bruk av hjemmekontor. De siste sju-åtte årene har økt arbeidsinnvandring akselerert veksten både nasjonalt og i Hedmark og Oppland. Veksttakten i Innlandet er fremdeles langt under nasjonalt nivå.

Motoren er økt innvandring

Nasjonalt har den nye arbeidsinnvandringen vært motoren for befolkningsvekst de senere årene. Siden 2006 har innflyttingen fra Norden og Vest-Europa økt noe, mens innvandringen fra Øst-Europa har hatt sterk vekst.

Bildet i Innlandet stemmer overens med den nasjonale trenden. Hadde det ikke vært for innvandring ville befolkningsantallet i alle Innlandets regioner ha gått ned de siste årene. I dag

«De siste sju-åtte årene har økt arbeidsinnvandring akselerert veksten både nasjonalt og i Hedmark og Oppland.»

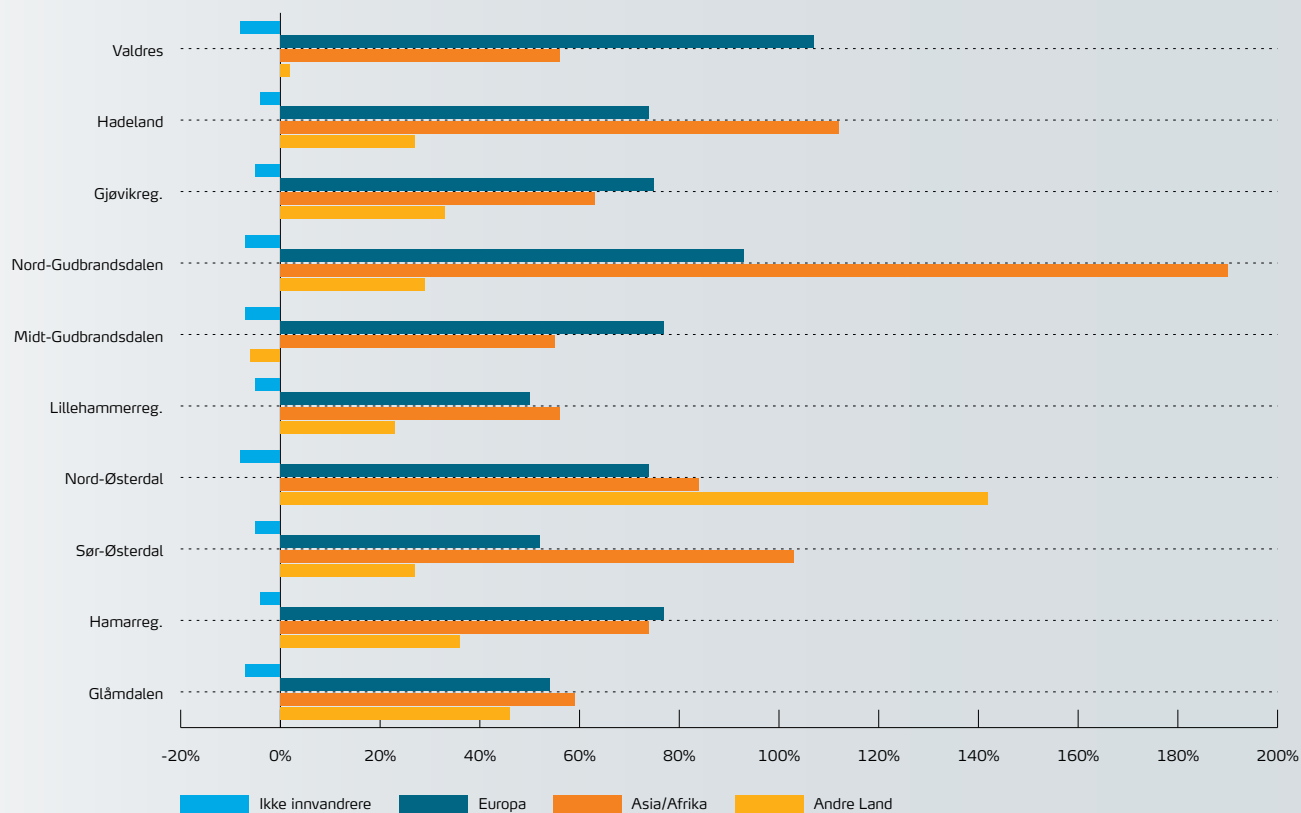
varierer innvandrerbefolkningens andel av totalbefolkningen fra ni prosent i Lillehammerregionen til seks prosent i Nord-Gudbrandsdalen. Andelen europeiske innvandrere ligger for de fleste

regioner på rundt fem prosent. For seks år siden var andelen innvandrere samlet sett på rundt fire prosent i de fleste regionene i Innlandet, der europeiske innvandrere utgjorde cirka tre prosent. Innvandrerbefolkningen er her definert som personer født i et annet land. Barn av innvandrerforeldre regnes altså ikke som innvandrere. ■

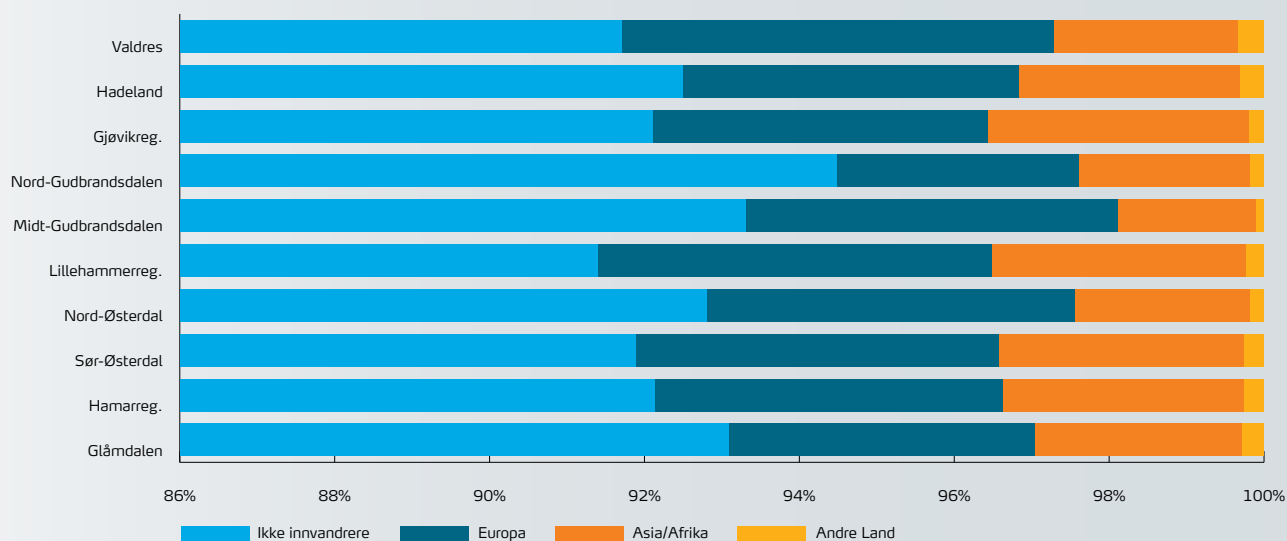
Les mer: Til tross for befolkningsnedgang og fødselsunderskudd i grisgrendte strøk, våger enkelte å satse både på næringsvirksomhet og kjærlighet utenfor allfarvei. Vi skal til Folldal (side 18). ►

Prosentvis befolkningsendring 01.01. 2008–01.01. 2014 fordelt på landbakgrunn.

Andeler av ikke-innvandrere og innvandrere fra ulike land i Innlandet. 01.01. 2014.

Gryteklar jobbvekst i Folldal

Den store gryta på bildet har beseget Sissel Opshaugs skjebne og gitt håp for Folldals framtid. På grunn av denne kjelen er det skapt sju arbeidsplasser, og snart kan den kanskje gi grobunn for befolkningsvekst.

Tekst: Øystein Krogsrud Foto: Richard K. Johansen, Ricardofoto

Bla om for å lese historien om gryta som bidrar til nytt håp for fraflyttingstruede Folldal. ►

Oppkok. I denne gryta koker driftsleder Elin Slåen (t. v.) og gründer Sissel Opshaug poteter til 200 tonn bacalao i året. Tidligere rørte Slåen i den samme store kjelen da hun laget brunost for Tine.

Sjarmert. Bonden Kjetil Blæsterdalen fra Folldal har sjarmert henne i senk. Sissel Opshaug fra Frogner er gründer og daglig leder i folldalsbedriften Primar AS.

På 810 meters høyde, på gården Blæsterdalen i Folldal, får Oslojenta Sissel Opshaug (40) et kyss av kjæresten Kjetil Blæsterdalen (59). Kysset er foranlediget av en bacalao-oppskrift, ei gryte og en tilfeldig fiskestur som nå bidrar med optimisme for fraflyttingstruede Folldal. Både antall innbyggere og arbeidsplasser har falt de siste årene, hvorav nedgangen i arbeidsplasser har vært størst.

– Min farmor fikk den spanske konsulens oppskrift på bacalao da hun jobbet hos han som hushjelp i Ålesund i 1918. Basert på denne oppskriften startet min far bacalao-produksjon i Oslo i 1997. I 2007 dro han til Folldal for å kjøpe ei gryte, og kom hjem med et nedlagt meieri til to millioner kroner. Året etter flyttet han bacalao-produksjonen fra Oslo til Folldal, sier Opshaug, som i dag leder bacalao-produksjonen i Primar AS.

Ikke lenge etter gikk den største kunden konkurs og Folldals nye bacalao-produsent fulgte med i dragsuget. Det var da Opshaug bestemte seg for å tre inn i familiebedriften ved å starte opp på nytt,

med faren som konsulent. Etter bare en måned hadde hun sikret en kjedeavtale med NorgesGruppen, som blant annet står bak Meny og Kiwi. Omsetningen økte fra fire millioner kroner med fire ansatte i 2009 til over ti millioner med sju ansatte i fjor. Overskuddet gikk fra rundt null i 2009, og 2010 til nesten en million kroner i fjor.

«I 2007 dro min far til Folldal for å kjøpe ei gryte, og kom hjem med et nedlagt meieri til to millioner kroner.»

Sissel Opshaug

– Tradisjonelt har vi vært størst i markedet for familieposjoner i dagligvareforretninger. I 2012 gikk vi inn i markedet for storhusholdning, og 1. februar skal vi lansere enkeltposjoner i konkurranse med blant andre Fjordland. Dette markedet er på 1,6 milliarder kroner. Hvis vi klarer å ta en markedsandel på en prosent blir det god butikk og mer sysselsetting i bygda.

Arbeidsplassene kommer godt med i en kommune med 1631 innbyggere fordelt på 650 arbeidsplasser. Fra 2008 til i fjor hadde Folldal et gjennomsnittlig årlig tap på 1,6 prosent av arbeidsplassene i bygda.

En skrue løs

– Skruen på løkkutteren er løs i dag også, sier driftsleder Elin Slåen.

Det er fem minutters LEAN-møte på pauserommet i Primars lokaler i det nedlagte meieriet i Folldal. LEAN-filosofien har sitt utspring i det forbedrings- og innovasjonsarbeidet Toyota har utviklet og systematisert.

– Vi må få sendt opp en ny løkkutter fra Tyskland. Vi kan ikke risikere at vi får skruer i bacalaoen, sier Opshaug.

– Den løse skruen havner uansett ikke i bacalaoen, svarer driftsleder Slåen, som tidligere laget brunost for Tine i de samme lokalene.

Opshaug ønsket opprinnelig å introdusere LEAN som en forberedelse til at hun skulle flytte tilbake fra Folldal til Oslo.

Fiskelykke. Kjetil Blæsterdalen og Sissel Opshaug møttes på fisketur, de ble sittende på denne trestokken og prate.

Produksjonspress. Primar har introdusert LEAN-filosofi for å øke produksjonen, på grunn av økende etterspørsel.

Før sommeren bestemte hun seg for å flytte fordi det ble for ensomt å være ung enslig kvinne i den lille fjellkommunen. Dessuten ville hun gjerne møte en mann, og kanskje få barn. Nå kommer LEAN-filosofien uansett til nytte i arbeidet for å øke produksjonen i takt med økende etterspørsel.

Kjærlighet på trestokk

– Jeg satt her og så på Kjetil som satt ved siden av meg. Vi endte opp med å prate i stedet for å fiske. Jeg tenkte at dette er en bra kar, men jeg tenkte også at han ikke er noen ungdom. Det slo meg at han hadde veldig dype smilerynker.

Sissel Opshaug og Kjetil Blæsterdalen er tilbake på trestokken ved fiskevannet hvor de møttes tidligere i år. Opshaug skulle på fisketur med en venninne som jobber som avløser i Blæsterdalens fjøs. Uten baktanker inviterte venninnen Blæsterdalen med på fisketuren.

– I utgangspunktet tenkte jeg at han var for gammel, men så fikk jeg han ikke ut av hodet mitt. Derfor inviterte jeg meg selv med på seterflytting. Til min store over-

raskelse var hele familien til stede. Familien ble ikke mindre overrasket da jeg sa at jeg ville melde meg inn i familien.

Folldal har Innlandets tredje eldste befolkning, etter Rendalen og Engerdal. Kjetil Blæsterdalen er et bevis på at alder ikke er noen hindring, selv ikke når det gjelder å sjarmere unge Frogner-fruer. Opshaug har fortsatt en pendlerleilighet på Frogner i Oslo, den bydelen som kanskje skiller seg aller mest fra Folldal.

«I utgangspunktet tenkte jeg at han var for gammel, men så fikk jeg han ikke ut av hodet mitt.»

Sissel Opshaug

– Jeg begynte å føle diverse, men jeg trodde ikke på det. Jeg visste at hun var atskillig yngre, og at vi var fra hver vår planet, sier Blæsterdalen.

Vil øke befolkningen

Opshaug er en bereist siviløkonom som tidligere jobbet som controller i Telenor.

Blæsterdalen er fulltids melkebonde med to barn fra et tidligere ekteskap. Han har vært utenlands noen få ganger, både i Sverige og Finland, og for ti år siden var han på Gran Canaria, hvor han ikke skal tilbake. Etter at han ble sammen med Opshaug har han også vært i Oslo to ganger.

– Da fikk jeg beskjed om å ta av busserullen og legge igjen tollekniven. Dessuten spiste jeg sushi for første gang.

Tross forskjellene er både Opshaug og Blæsterdalen 90 prosent sikre på at de fortsatt er sammen om ti år. Opshaug har allerede fått ansvaret for kalvene på gården, og med befolkningsutvikling som tema kommer vi ikke utenom et privat spørsmål.

– Ønsker dere barn sammen?
 – Ja, hvis mulig ønsker jeg meg barn, sier Opshaug.
 – Men Blæsterdalen, er du klar for å skifte bleier igjen?
 – Jo da, det går greit det. Jeg steller jo kalver. Jeg forer og rensker. Det går jo på mye av det samme. Dessuten trengs det flere folk i Folldal, det er ikke tvil om annet. ■

Når befolkningsstruktur skal presenteres må en velge et sett av indikatorer. Her har Østlandsforskning valgt å se nærmere på indikatorene utdanning, alderssammensetning og kjønnsbalanse, samt personer i yrkesaktiv alder per eldre (omsorgsrate).

Utdanning og kunnskap blir den viktigste innsatsfaktoren

Det er stor enighet om at kunnskap blir viktigere, og i framtiden kanskje den viktigste produksjonsfaktoren i moderne økonomier. Bedriftene må altså i større grad flytte dit de får tak i arbeidskraft.

Kunnskap og kompetanse har overtatt som viktigste innsatsfaktor i mange næringer. Dette gjør at etterspørselen etter kompetent arbeidskraft sannsynligvis vil øke. Rekrutteringsmulighetene blir da en stadig viktigere lokaliseringsfaktor. Bedriftene må i større grad flytte dit de får tak i arbeidskraft.

«Hele 43 prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder har høyere utdanning i Norge. I Hedmark og Oppland er denne andelen 35 prosent.»

Må skape attraktive bosteder

Disse forholdene medfører at bosetting og bostedskvaliteter kan være minst like viktig for å få til næringsutvikling i en region, som næringsutvikling er for å få til bosetting. I hvert fall vil ikke tradisjonell næringsrettet regionalpolitikk med fokus på bedriftsetablering og bedriftsutvikling, lenger kunne virke alene uten tiltak for å gjøre det attraktivt å bo.

En jobb å gjøre

Hele 43 prosent av befolkningen i yrkesaktiv alder har høyere utdanning i Norge.

I Hedmark og Oppland er denne andelen 35 prosent. Det er kun Østfold som har en lavere andel av sin yrkesaktive befolkning med høyere utdanning (34 prosent). Det å snu trenden blir viktig også for næringslivet for å sikre tilgang til kompetent arbeidskraft.

Flest med høy utdanning i Lillehammerregionen

Den største andel med høyere utdanning blant sysselsatte finner vi Oslo, hvor 51 prosent har høyere utdanning. Lavest andel er det i Oppland med 28 prosent. I Hedmark har 29 prosent av de sysselsatte høyere utdanning. Det er relativt store forskjeller mellom regionene i Innlandet. Lillehammerregionen skiller seg positivt ut hvor andelen sysselsatte med universitets- og høyskoleutdanning er høyere enn i landet totalt. Hamarregionen og Sør-Østerdalsregionen har en høyere andel enn fylket Hedmark. Felles for Glåmdalen, Valdres, Nord- og Midt-Gudbrandsdalen er at mindre enn en fjerdedel av de sysselsatte med bosted i disse regionene har høyere utdanning.

Flere eldre og færre yngre

Alderssammensetning og balanse mellom kjønn er viktige parametere for framtidig befolkningsutvikling. Det er

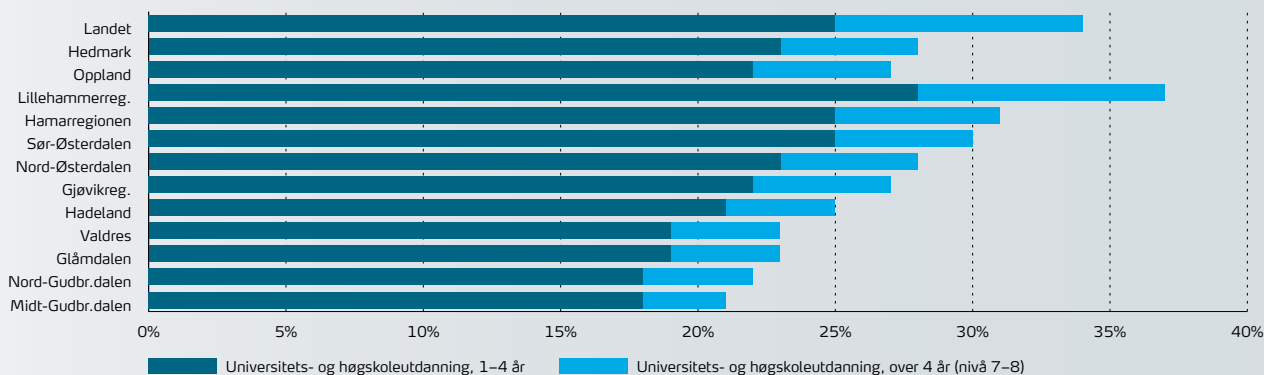
en god kjønnsbalanse i alle aldersgruppene i Hedmark og Oppland. Det er en svak overvekt av menn opp til 39 år og en overvekt av kvinner over 67 år. Dette gjenspeiler at kvinner lever lengre enn menn. Det har fra årtusenskiftet vært en økning i antall eldre i begge fylker. Det er også vekst i aldersgruppen 40–66 år, mens det er en nedgang i de yngste aldersgruppene. Alderstyngdepunktet er forskjøvet oppover og indikerer en forverring av det strukturelle forholdet mellom yngre og eldre framover.

Sør-Østerdal har størst ungdomsvekst

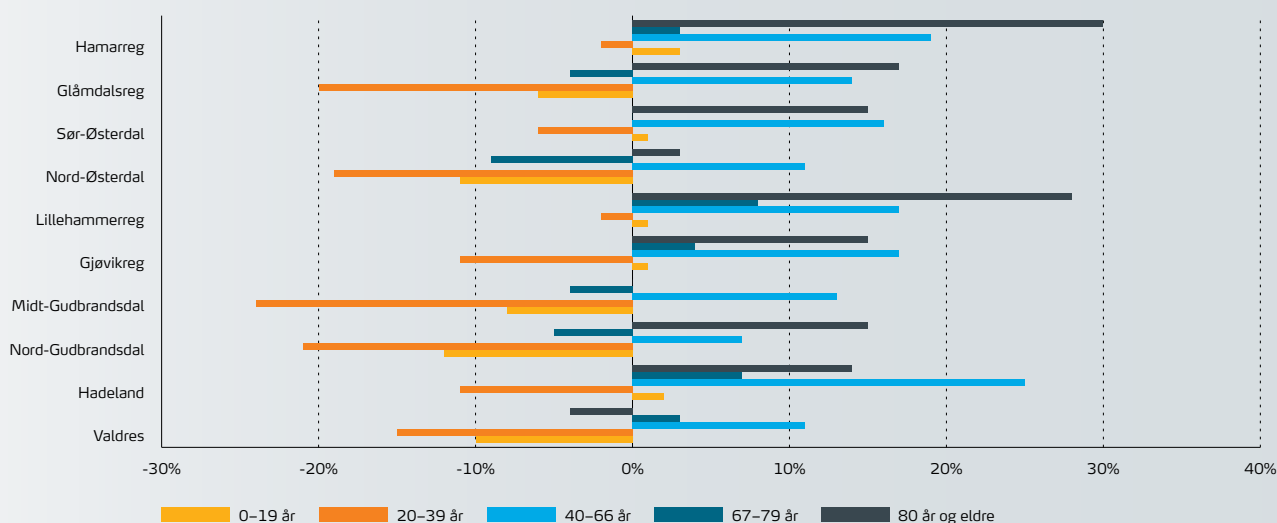
Det er kun i Mjøsbysene og i Sør-Østerdal vi ser vekst i aldersgruppen 0–19 år. Det er verdt å merke seg at det er en nedgang i aldersgruppen 20–39 år i alle regioner. En del av dem studerer, men utover i 20-årene er stadig flere av dem i arbeid. Det er i denne aldersgruppen det er vanligst å etablere seg og få barn. Her finner vi også de typiske flytterne med barn og ungdom. Sterk innflytting kan dermed bidra til å forynge befolkningen noe. I flere av regionene har det vært en sterk vekst i aldersgruppen 80 år og eldre, med en stor grad av pleietrengende. Aldringen krever omsorg og pleie både fra familie og det offentlige. ►

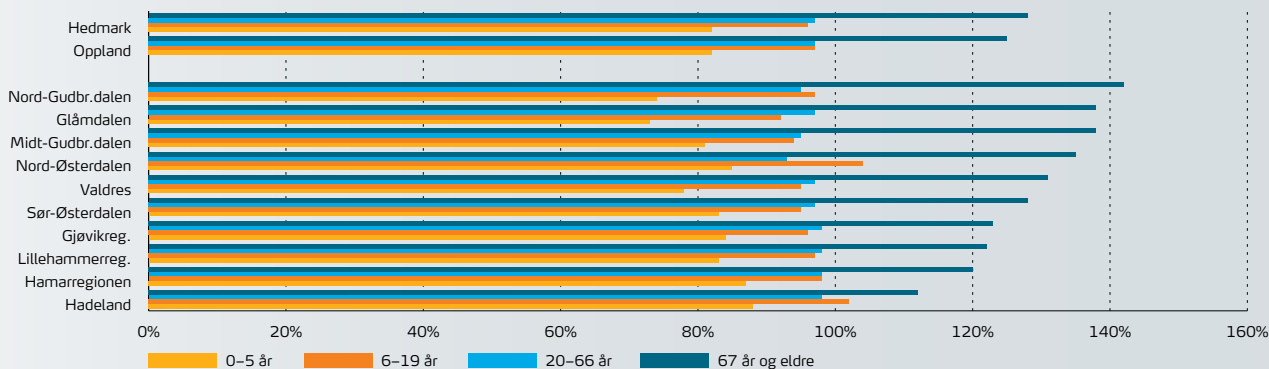
Andel av sysselsatte etter bosted som har høyere utdanning. Landet, Hedmark og Oppland, regioner i Hedmark og Oppland, 2013.

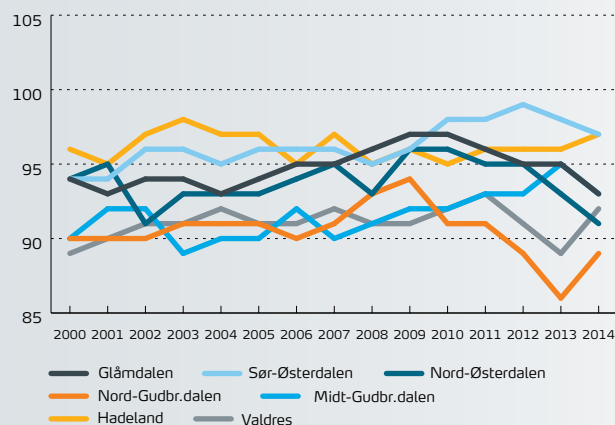
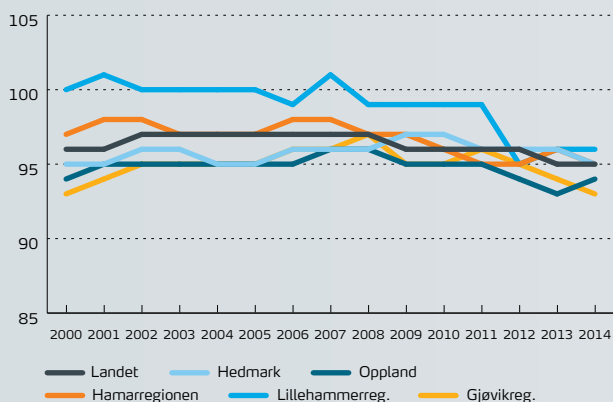
Befolkningsvekst i regioner fordelt etter aldersgrupper. 2000-2014.

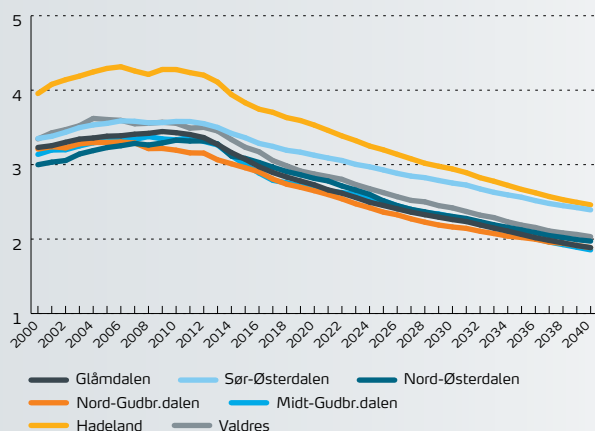
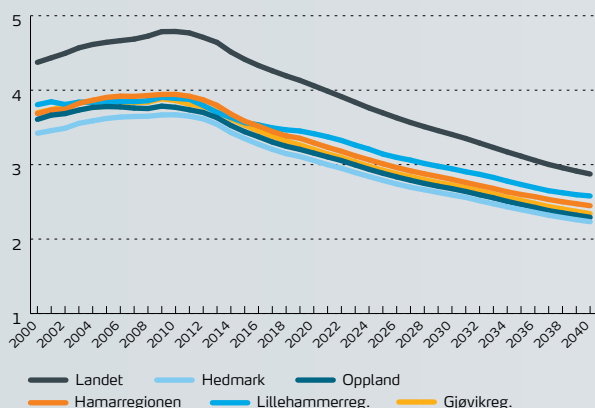
Representasjonsindeks aldersfordelt befolkning 1.1.2014. Landet = 100. Overrepresentasjon ved verdier over 100.

Forholdet mellom antall kvinner og menn. 20–39 år. 2000–2014.

Omsorgsrater. Utvikling i forholdet mellom antall yrkesaktive (20–66 år) og antall pensjonister (67 år og eldre). Framskrivingsalternativet MMMM.

► **Aldersgruppen 67 år og eldre er overrepresentert**

I hvilken grad regionene i Hedmark og Oppland har en ugunstig alderssammensetning vurderes best ut fra en sammenligning med andre geografiske områder. I alle regionene og i begge fylkene er det en overrepresentasjon av aldersgruppen 67 år og eldre i forhold til landet totalt. Alle andre aldersgrupper er underrepresentert både på fylkes- og regionnivå, med unntak av aldersgruppen 6–19 år i regionene Hadeland og Nord-Østerdal.

95 kvinner per 100 menn

Forholdet mellom kvinner og menn i alderen 20–39 år er også et sentralt parameter i forhold til framtidig befolkningsutvikling. Det er i denne alderen flest bosetter seg, eventuelt velger å flytte og får barn. På landsbasis er det om lag

95 kvinner per 100 menn. Lillehammerregionen skilte seg ut i Innlandet fram til 2007 ved et en til en-forhold mellom kvinner og menn. I alle øvrige regioner har det siden årtusenskiftet vært et lavere antall kvinner enn menn i denne aldersgruppen. Kvinneandelen har de senere årene falt i Lillehammerregionen og er nå på nivå med Hamar- og Gjøvikregionen.

Omsorgsutfordringen tiltar

Befolkningsstrukturen i Hedmark og Oppland indikerer en større omsorgsutfordring enn for landet totalt. Omsorgsutfordringen er der allerede i dag og vil sannsynligvis forsterkes i tiden som kommer. Andelen yrkesaktive i forhold til pensjonister har vært relativt stabil i Innlandet fra tusenårsskiftet og fram til i dag. Det er liten forskjell mellom fylkesnivå og Mjøsbyene. Vi ser videre at andelen på landsbasis

avtar raskere enn i Innlandet. For de øvrige regionene er det en mindre andel yrkesaktive per pensjonist. Unntaket er Hadeland som her har en høyere andel. I 2014 er andelen yrkesaktive i forhold til pensjonistgruppen mindre i alle regioner sammenlignet med andelen for landet, selv om forskjellen er redusert. Dette viser at den omsorgsutfordringen en står overfor ikke er avgrenset til vårt område, men er en felles utfordring i tida som kommer. ■

Les mer: Lillehammerregionen har høyest andel sysselsatte med høyere utdanning og høyere enn for landsgjennomsnittet. Også andre forhold er så attraktivt at det tiltrekker seg både folk og arbeidsplasser. Vi skal til Lillehammer (side 28). ►

Morten Ørbeck, dekan ved Høgskolen i Hedmark i Hamar.

Byene har høyest utdanning

Det er ikke overraskende at det er byene i Hedmark og Oppland som har høyest utdanningsnivå blant sine sysselsatte innbyggere. Mer overraskende er det at flere kommuner i Nord-Østerdal peker seg ut med høyt utdanningsnivå.

Det sier nytilsatt dekan Morten Ørbeck ved Høgskolen i Hedmark i Hamar.

– Byene har i større grad enn landkommunene institusjoner og arbeidsplasser som krever høyere utdanning. Dette gjelder for eksempel sjukehus, høyskoler, fylkesadministrasjon og regionale statlige kontorer. I tillegg kommer flere hovedkontorer og mer kompetanseintensivt næringsliv.

Dekanen peker også på andre mulige årsaker til at høyt utdannede bosetter seg i byene.

– Normalt vil høyt utdannede ha bedre forutsetninger for å kjøpe bolig i byer, hvor det gjennomgående er høyere boligpriser enn i landkommuner. Høyt utdannede tiltrekkes trolig også mer av såkalte urbane kvaliteter.

Ørbeck trekker fram at flere landkommuner i Nord-Østerdal har et overraskende høyt utdanningsnivå.

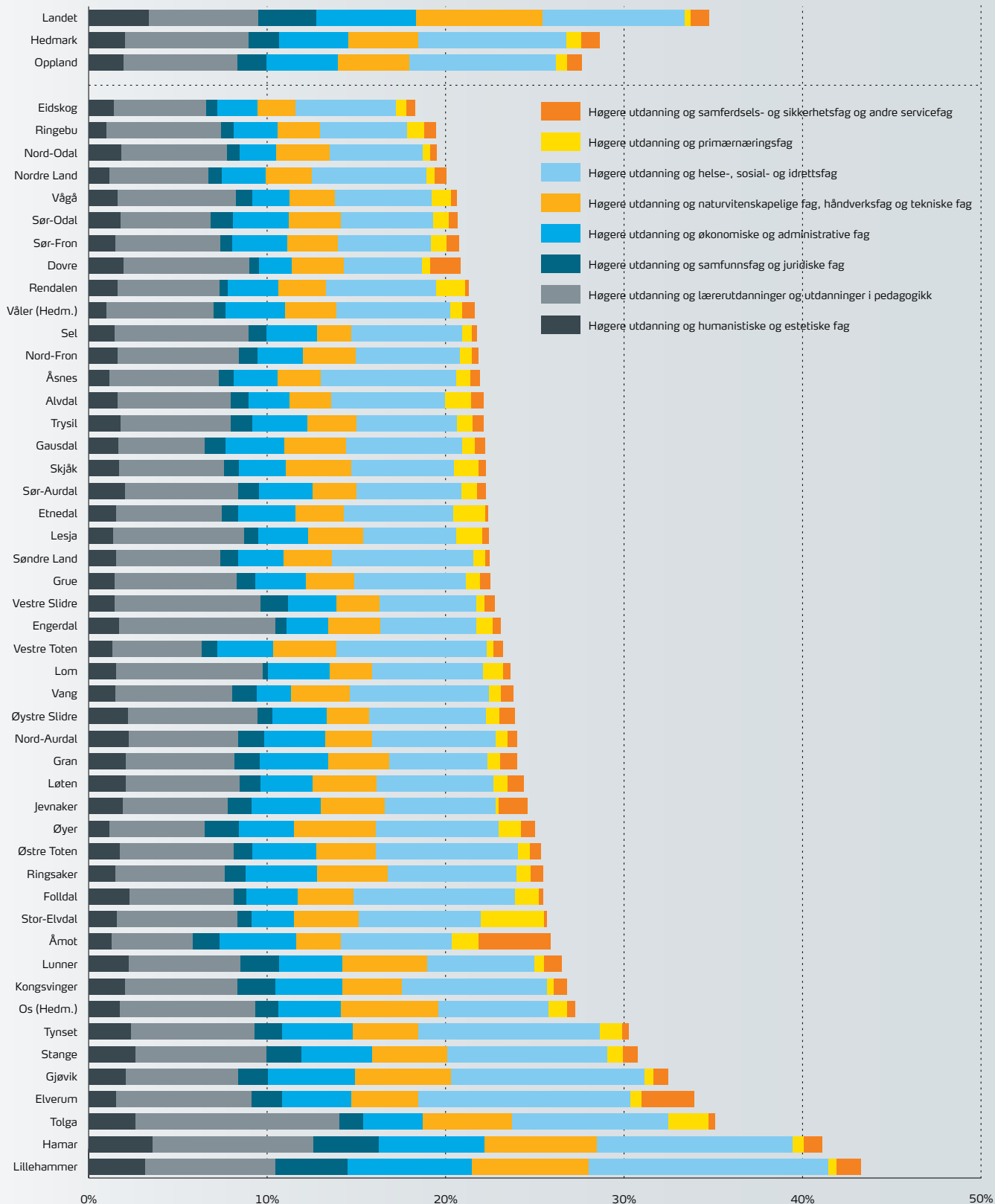
– Nord-Østerdal er preget av at sjukehusene på Tynset og Røros har mange arbeidsplasser som krever høyere utdanning. Mange av arbeidstakerene bor i nabokommunene. I tillegg utgjør kommunesektoren en viktigere del av sysselsettingen i mange landkommuner med begrenset næringsliv, som for eksempel i deler av Nord-Østerdal.

Disse arbeidsplassene vil ofte kreve høyere utdanning. Den aktuelle statistikken omfatter all høyere utdanning utover videregående skole. Dette inkluderer blant annet mange sjukepleiere og lærere, som utgjør en stor andel av kommunalt ansatte.

Ørbeck sier at høyt utdanningsnivå har økende betydning i et stadig mer komplisert samfunn.

– Høyt utdanningsnivå er viktig blant annet for innovasjonsevnen i næringslivet og for kvaliteten på offentlige tjenester. Vi ser også ofte en nær sammenheng mellom utdanningsnivå og yrkesdeltakelse. ■

Andel av sysselsatte etter bosted som har høyere utdanning og fagfelt. Kommuner. 2013.

Flyttet for å gå på ski

Da gründeren Trude Emaus flyttet til Lillehammer for å gå på ski, bidro hun også til å sikre byens status som høyest utdannet i Innlandet. I fjor startet siviløkonomen som gründerkonsulent. I år har hun etablert regnskapsbyrå med sønnen Markus.

Tekst: Øystein Krogsrud Foto: Richard K. Johansen, Ricardofoto

Ski. Både Trude Emaus og sønnen Markus har ski som lidenskap.

Trude Emaus (45) og Markus Emaus Holm (20) står og hviler seg på skistavene på en bakketopp nær familiens nyinnkjøpte hytte på Nordseter ved Lillehammer. Det viktigste kriteriet ved hyttekjøpet var at den lå innenfor et dekningsområde for mobilt bredbånd, slik at

Trude kan sitte på hytta og jobbe. For fire år siden flyttet familien fra Bodø til Lillehammer for å gå på ski.

– Hele familien er lidenskapelig opptatt av å gå på ski. For skientusiaster er Lillehammer best i Norge. Ingen over, og ingen ved siden. Dessuten ville Markus begynne på skigymnas, og da var valget ganske enkelt. ►

Hovedrom. Denne smøreboden var det første som ble innredet i familiens nye hus i Lillehammer. Markus må jo ha gode ski.

► Som siviløkonom er Trude en typisk lillehamring selv om hun er innflytter. Hele 43 prosent av alle sysselsatte lillehamringer har høyere utdanning, 49 prosent for kvinner og 38 prosent for menn, ifølge tall fra Statistisk Sentralbyrå, bearbejdet av Østlandsforskning. Det er høyest i Innlandet. Deretter kommer Hamar, Tolga, Elverum og Gjøvik.

Topper innen jus og økonomi

Størst andel, 31 prosent, av de høyt utdannede lillehamringene har høyere utdanning innen helse-, sosial- og idrettsfag. Men det er ti kommuner i Innlandet som har en høyere andel av sine høyt utdannede innen denne kategorien, hvorav Vestre Toten topper med 36 prosent. Lillehamringene skiller seg mest ut med en stor andel, ni prosent, høyt utdannede innen samfunnsfag og juridiske fag. Økonomiske og administrative fag utgjør 16 prosent. Siviløkonomen Trude Emaus tilhører den sistnevnte kategorien.

– Jeg har jobbet i ti år med gründere og etablereropplæring, og jeg har hatt ulike lederjobber i næringslivet, deriblant i regnskapsbransjen. I fjor ble jeg selv gründer da jeg etablerte selskapet Hvetja,

Kjøkkenveien. Mor og sønn driver to selskaper fra kjøkkenbenken.

«Hele familien er lidenskapelig opptatt av å gå på ski, og for skientusiaster er Lillehammer best i Norge.»

Trude Emaus

som skal hjelpe gründere og småbedrifter til en mer meningsfylt arbeidshverdag. I høst startet jeg i tillegg regnskapsbyrået Hvetja Økonomi, sammen med min eldste sønn. Ordet hvetja er gammelnorsk og betyr å sette i gang prosesser.

Satser på OL i 2022

Markus Emaus Holm er blant landets ti beste skiløpere på hans alder. Han har et mulig ski-VM i Trondheim i 2021 og OL i 2022, som langsiktig mål. Han gikk ut av skilinja ved Lillehammer videregående skole i fjor. Neste høst skal han etter planen begynne på en bachelor i økonomi og administrasjon ved Høgskolen i Lillehammer.

– Jeg satser for fullt på ski og skal kombinere det med å jobbe deltid for vårt regnskapsbyrå. Moren min blir regnskapsfaglig læremester.

Papirløst kontor

Det nye regnskapsbyrået skal være papirløst, med et såkalt skybasert regnskapsystem. Det skal være til det beste for kundene, eiere og ansatte.

– Markus reiser mye i forbindelse med trening og konkurranser, og da er det til god hjelp at vi driver et papirløst regnskapsbyrå. Selv vil jeg tilbringe mest mulig tid på hytta om vinteren, slik at jeg kan kombinere jobb med skiturer. Det blir lettere uten haugevis av permer som må fraktes fram og tilbake. ■

Nordseter: Her skal Trude Emaus og sønnen Markus Emaus Holm både jobbe og gå på ski.

Pendlingen fra Oslo til Innlandet øker

Siden 2000 har antallet pendlere fra Oslo til Oppland mer enn doblet seg. I Hedmark har antallet motpendlere økt med over 80 prosent.

Både antallet og andelen pendlere av de sysselsatte innbyggerne i Innlandet øker. I dag er det over 70 000 personer i Innlandet som krysser en eller annen kommunegrense for å komme på jobb. Dette er en økning på 13 prosent siden år 2000.

Pendling til hovedstaden avtar

De fire siste årene har antall pendlere til Oslo fra Innlandet gått ned med seks prosent, men fortsatt er det betydelig flere som pendler til hovedstaden enn omvendt. Pendlingen til Akershus har imidlertid økt med seks prosent. Dette har sammenheng med at sysselsettingsveksten har vært sterkere i Akershus enn Oslo i samme periode.

Motpendlingen øker

Langs den motsatte pendlerveien fra hovedstaden til Innlandet, har pendlertrafikken tiltatt med over 80 prosent siden 2000. Motpendlingen har med andre ord hatt en voldsom økning, fortrinnsvis til kommunene Gjøvik og Hamar. Disse kommunene samt Kongsvinger, Tynset, Sel og Nord-Aurdal, er de eneste kommunene med nettoinnpendling de siste

årene, det vil si flere som pendler inn til kommunen enn ut av den. På regionnivå er Lillehammerregionen den eneste regionen med nettoinnpendling.

«Motpendlingen har med andre ord hatt en voldsom økning, fortrinnsvis til kommunene Gjøvik og Hamar»

Flest pendlere rundt Hamar

Det er flest pendlere i Hamarregionen. Samlet utpendling fra de enkelte kommunene i regionen er på 20 000 personer. Tilsvarende innpendlingstall er på 18 000. Sør-Østerdals-kommunene har i sum lavest andel pendlere i forhold til sysselsatte innbyggere. Hadeland er den regionen som har høyest andel. Mer enn 50 prosent av de som bor på Hadeland arbeider i en annen kommune enn hjemstedskommunen.

De fleste pendler innad i bostedsregionene

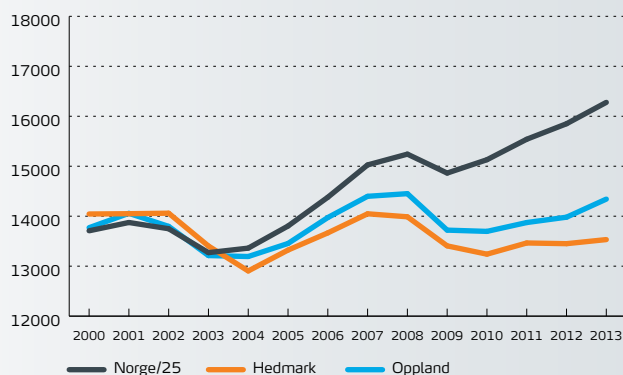
Nesten halvparten av pendlerne i Innlan-

det, 70 000 personer, pendler til en annen kommune i sin egen region. Det er store regionale forskjeller på hvor vi drar. I de fire regionene Gjøvik, Hamar, Valdres og Nord-Gudbrandsdalen, pendler mer enn 50 prosent til en annen kommune i sin egen region. Gjøvik og Hamar er de største arbeidsregionene i Innlandet og har dermed god egendekning. Valdres og Nord-Gudbrandsdalen er store regioner geografisk sett og har lange avstander ut av regionen. På Hadeland og i Sør-Østerdalen pendler kun cirka 20 prosent av innbyggerne til en annen kommune i regionen. Halvparten av de som pendler fra Hadeland, pendler til Oslo og Akershus. En fjerdedel av de som pendler fra Sør-Østerdalen er fra Elverum og pendler til Hamarregionen. ■

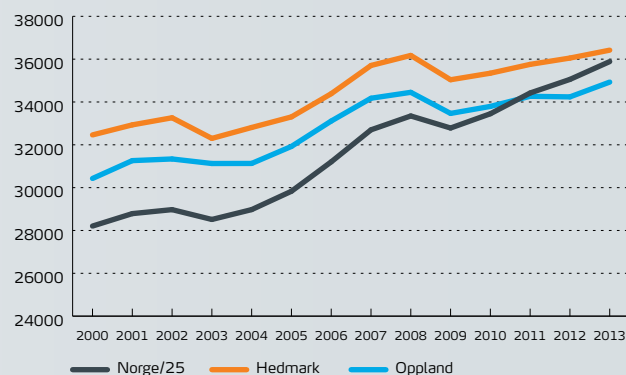
Les mer: Noen reiser langt og må bytte transportmiddel opptil flere ganger hver eneste dag for å komme på jobb. Møt pendlergjengen som reiser mot Mjøsa for å leve ut sine karrierer. Vi skal til Hamar (side 34). ►

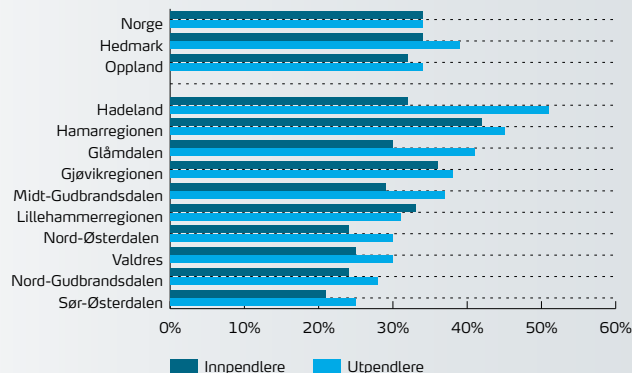
Antall pendlere over fylkesgrensene 2000–2013.

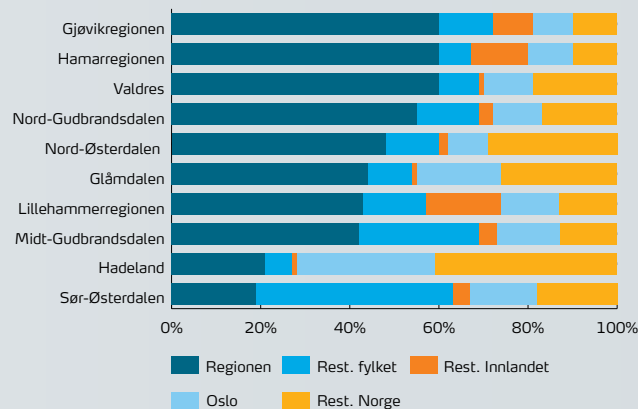
Antall pendlere over kommunegrensene 2000–2013.

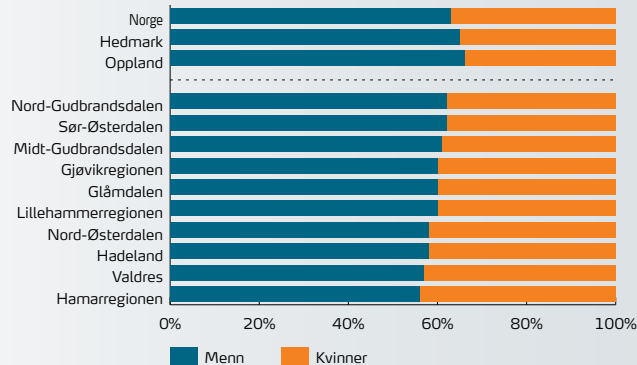
Andelen pendlere av sysselsatte 31.12.2013.

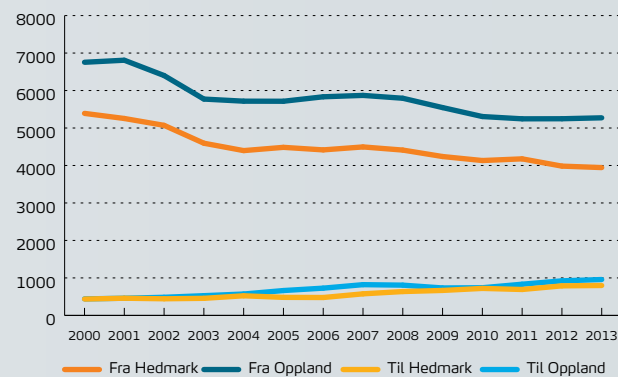
Andelen pendlere etter bosted 31.12.2013.

Andelen menn og kvinner som er utpendlere 31.12.2013.

Oslo pendling 2000–2013.

Pendlere med gøy

Hver morgen er det kø av pendlere fra Oslo og Akershus på Hamar stasjon. Grete Nyhagen-Hansen er en av dem som har pendlet fra Osloregionen til Hamar på jobb siden 1998.

Tekst: Øystein Krogsrud Foto: Richard K. Johansen, Ricardofoto

Bla om for å lese historien om tre Oslo-pendlere som har det gøy på landet. ►

Buss for tog. Pendler Grete Nyhagen-Hansen ankommer Hamar fra Drøbak med buss for tog, og får hjelp av Gry Sagmo Aglen, som pendler fra Oslo. Hun er en av mange som daglig pendler fra Oslo og Akershus og stiger av på Hamar stasjon.

på landet

Morgenfugl. Grete Nyhagen-Hansen går av Drøbak-bussen for overgang til pendlertog fra Oslo S.

Buss for tog. På Eidsvoll går de tre motpendlerne over i buss for tog.

Pendlertrio. Grete Nyhagen-Hansen, Wendy Lathrop Meyer og Gry Sagmo Aglen både jobber og hygger seg på toget.

Grete Nyhagen-Hansen kjøper billett på morgentog fra Oslo til Hamar, mens Wendy Lathrop Meyer viser billetten på mobilen. Gry Sagmo Aglen forbereder dagens undervisning. De er tre av 565 registrerte pendlere fra Oslo og Akershus til Hamar. Ved utgangen av fjoråret var det 2 146 pendlere fra Oslo og Akershus til Mjøsbyregionen, nær en dobling siden 2000.

– På en skala fra null til ti, hvor ti er mest belastende, synes jeg pendlingen fra Drøbak til Hamar er fem. Men i dag, med buss for tog fra Eidsvoll, er det slitsomt. Da får jeg liksom ikke sluppet ordentlig av, sier MS-rammede Nyhagen-Hansen. Hun stod opp halv seks, tok bussen fra Drøbak halv sju, gikk på toget på Oslo S halv åtte, for å være framme på Hamar klokka ni, hvis hun er heldig.

– Jeg synes to til tre av ti. Jeg bor like ved Nationalteatret og føler jeg

bruker tiden til noe fornuftig på toget, sier Lathrop Meyer, som går på Hamar-toget på Nationalteatret, med et ansvar for å finne en ledig fireseter, slik at de tre kollegaene kan sitte sammen fra Oslo S.

«På grunn av generell svimmelhet hender det jeg snubler og faller. Jeg brakk stortåa i oktober i fjor og tok også noen ribbein i mai.»

Grete Nyhagen-Hansen

– Jaså, du synes to til tre. Der har du forskjellen mellom MS og ikke, sier Nyhagen-Hansen, som fikk diagnosen MS kort tid etter at hun begynte å jobbe på Hamar i 1998.

Både Nyhagen-Hansen og Lathrop Meyer har jobbet på Høgskolen i Hamar siden 1998. De er godt fornøyd med det. Ingen av dem er på utkikk etter jobb i Oslo. Aglen har jobbet på Hamar siden 2007, men ønsker seg egentlig samme type jobb i Oslo-området.

– Jeg har en datter på to år, og skulle helst unngått å pendle. Jeg vurderer å ta en doktorgrad for å styrke muligheten til å få samme type jobb nærmere hjemme, sier hun.

Faller i staver

Toget er framme på Eidsvoll med overgang til buss for tog grunnet arbeid på toglinja. Nyhagen-Hansen støtter seg på skistaver for ikke å falle.

– Jeg er også plaget av revmatisme. På grunn av generell svimmelhet hender det jeg snubler og faller. Jeg brakk stortåa i oktober i fjor, og noen ribbein i mai i år.

Jeg kunne fått full uføretrygd. Jeg prøvde det et år, men jeg ønsket å komme tilbake i jobb. Jeg liker å undervise i faget mitt, som er drama.

En uformell spørreundersøkelse blant pendlere på to togreiser fra Oslo til Hamar, tyder på at Høgskolen i Hamar er overrepresentert blant pendlerne fra Oslo og Akershus. De fleste pendlerne er i yrker som kan kombineres med hjemmekontor og annen reisevirksomhet. Et stort flertall jobber på toget, mange med hodetelefoner på. Et månedskort fra Oslo koster 3 700 kroner, og komfort koster 90 kroner ekstra for hver reise.

Småløper grunnet forsinkelse

Bussen nærmer seg Hamar stasjon og de tre pendlerne gjør seg klare til å småløpe for å rekke et informasjonsmøte som starter litt over ni.

– Normalt skulle vi hatt nok tid til å rekke møtet, men nå er vi 15–20 minutter forsinket. Vi kommer for sent selv om vi småløper.

Avstanden fra Hamar stasjon til høgskolen er litt under en kilometer og i overkant av ti minutter til fots. Når morgentoget, eller bussen, fra Oslo ankommer Hamar, er det en kø av pendlere i Torggata forbi Sparebanken Hedmarks lokaler. Pendlerne spres til flere kanter ved Østre Torg.

Ingen av de tre damene har vurdert å flytte til Hamar for å slippe pendlingen. De har samboere og ektemenn som jobber i Oslo-området.

– Jeg synes ikke at pendlingen er så belastende selv om jeg ikke kommer hjem før klokka seks. Vi mennesker er jo tilpasningsdyktige. Selv kommer jeg opprinnelig fra USA, og har lært meg til

å være tilpasningsdyktig gjennom hele livet, sier Lathrop Meyer.

Liten endringsvilje på Hedmarken

Pendlerne er framme på høgskolen og klare til å gå inn i det fullsatte auditoriet hvor informasjonsmøtet for studentene allerede har startet.

– Hva med hedmarkingene, hva synes dere om dem, etter så mange år på Hedmarken?

– Jeg synes det er stor forskjell mellom innlands- og kystkultur. Jeg merker på studentene at de har litt å gå på hva gjelder spontanitet og impulsivitet, sier Nyhagen-Hansen.

– Jeg synes hedmarkingene er hyggelige, lune og koselige, men med lite endringsvilje. De liker best å ha det slik de allerede har det, sier Lathrop Meyer. ■

Tre pendlere mot strømmen

Hva trekker pendlere inn til Hamar? Vi har snakket med tre av dem som jevnlig kommer med toget på morgenvikten. Hjemmekontor gjør det overkommelig å pendle.

Jørgen Herman Vogt Gjerdrum

Fra Sandvika, Bærum

Avdelingsdirektør, NAV, Hamar

– Jeg har pendlet med tog fra Sandvika i Bærum til Hamar siden mai i år. Tidligere var jeg rektor for den private kunsthøgskolen Nordisk Institutt for Scene og Studio i Oslo. Jeg synes ikke det er slitsomt å pendle fordi jeg har en viss fleksibilitet. I hovedsak jobber jeg fire dager i uka på Hamar, og en dag på hjemmekontor, eller det er møter andre steder. Jeg overnatter en til to dager i uka på Seiersted Pensjonat på Hamar. I NAV er vi opptatt av at vi har et fleksibelt arbeidsmarked som gjør det mulig at arbeidstagerne tar jobber der de finnes, framfor å gå arbeidsledige i påvente av en jobb der de bor.

Ingrid Lundvall

Fra Galgeberg, Oslo

Rådgiver, Hedmark Fylkeskommune, Hamar

– Jeg pendler med tog fra Oslo S til Hamar. Vi er tre fra Hedmark fylkeskommune som gjør det. Jeg bodde i Hamar fra 2009 til 2011, men jeg flyttet tilbake til Oslo da jeg ble samboer. Vi vurderte å flytte sammen til Hamarregionen, men det passet ikke med min samboers jobb og jobbmuligheter. Jeg synes det går greit å pendle til Hamar så lenge jeg kan jobbe hjemmefra en dag i uka. Jeg ser nok for meg at jeg en dag vil gå over til å jobbe i Oslo-området, for nå står jeg litt med et ben i hvert område. Fordelen med å jobbe i Hamar har vært at jeg som nyutdannet kulturviter raskt fikk ansvar for store og utfordrende oppgaver, og at jeg har det utrolig bra kollegialt.

Øyvind Forberg-Sletten

Fra Skjetten på Romerike

Revisor, KPMG, Hamar

– Jeg pendler med tog fra Lillestrøm til Hamar, og normalt er jeg på Hamar en til to dager i uka. Jeg kan jobbe fra hjemmekontor, og innimellom jobber jeg også fra KPMGs kontor på Majorstua i Oslo. I tillegg er jeg ute hos kunder en til to dager i uka. Jeg drev tidligere egen revisjonspraksis på Jessheim. Jeg har nok fått litt ekstra fleksibilitet med hensyn til arbeidssted for å gjøre det attraktivt for meg å ta en jobb på Hamar. Jeg er opprinnelig fra Trysil, og jeg jobber hovedsakelig med kunder i Gardermoenregionen. Jeg bruker tiden på toget til å jobbe.

Vi flytter ikke så langt

Av de drøyt 80 000 som flyttet fra hjemkommunen i perioden 2009–2013, bosatte halvparten seg i en annen kommune i Innlandet. I Glåmdalen ser vi at flertallet beveger seg ut av fylket til Akershus. Det er likevel flere som flytter den motsatte veien fra Akershus og inn til Glåmdalregionen.

Antallet som flytter *ut av* Innlandet har økt med hele 13 prosent fra år 2000. Flyttingen *til* innlandskommunene økte kun med fire prosent i samme periode. Vi ser med andre ord en tendens til at vi flytter ut, framfor å bosette oss innenfor disse to fylkesgrensene.

Høyest nettoinnflytting til Hedmark

Hedmark hadde en *nettoinnflytting* på 1 300 innbyggere fra 2000 til 2013. I Oppland så vi i den samme perioden en *nettoutflytting* på 4 600 innbyggere. På regionnivå var det i 2013 kun Hamarregionen, Lillehammerregionen og Hadeland som hadde *nettoinnflytting*. Det er de mest folkerike regionene i Innlandet som har de største flyttestrømmene.

Vi flytter internt i Innlandet

Likevel holder vi oss i all hovedsak innenfor fylkesgrensene når vi flytter på oss. Mer enn halvparten av de som flyttet til en kommune i Innlandet i perioden 2009–2013, kom fra en annen innlandskommune. En fjerdedel flyttet *fra* Oslo og Akershus til Innlandet. Hadeland og Lillehammer er de to kommunene med størst utflytting *til* Oslo.

Velger gjerne en nabokommune

Den siste femårsperioden bosatte fleste-

parten av utflytterne i Hamarregionen seg i en annen kommune i samme region.

Folk fra Sør-Østerdalen flyttet heller ikke ut av fylket, men valgte en annen kommune i Hedmark. Lillehammerregionen valgte like gjerne Hedmark som Oppland, likt fordelt på begge fylker. Blant utflytterne fra Glåmdalen og Hadeland var det flere som bosatte seg i Akershus enn i Innlandet. På grunn av sin beliggenhet flytter også mange fra Hadeland til Buskerud.

«Hvordan kan vi greie å holde på videreflytterne for å sikre befolkningsvekst?»

Mange bosetter seg ute en periode

Mange mennesker flytter flere ganger i livet. Flere av dem som har forlatt hjemstedet sitt, flytter tilbake noen år senere. Livsløpsflytting kan gi oss en god indikasjon på hvor folk blir boende. En studie (2013) av hvor de 15-åringene som bodde i Innlandet i perioden 1985–1989 er bosatt i dag, viser at det er store forskjeller på hvorvidt de velger å bli eller å reise ut. Eksempelvis så har mer enn halvparten av 15-åringene i Nord-Østerdal flyttet ut. I Gjøvikregionen derimot,

har mer enn 70 prosent av 15-åringene i undersøkelsen bosatt seg i regionen. Noen har bodd i regionen hele tiden og noen har flyttet ut for så å komme tilbake. Noen har også flyttet til en annen kommune i samme region.

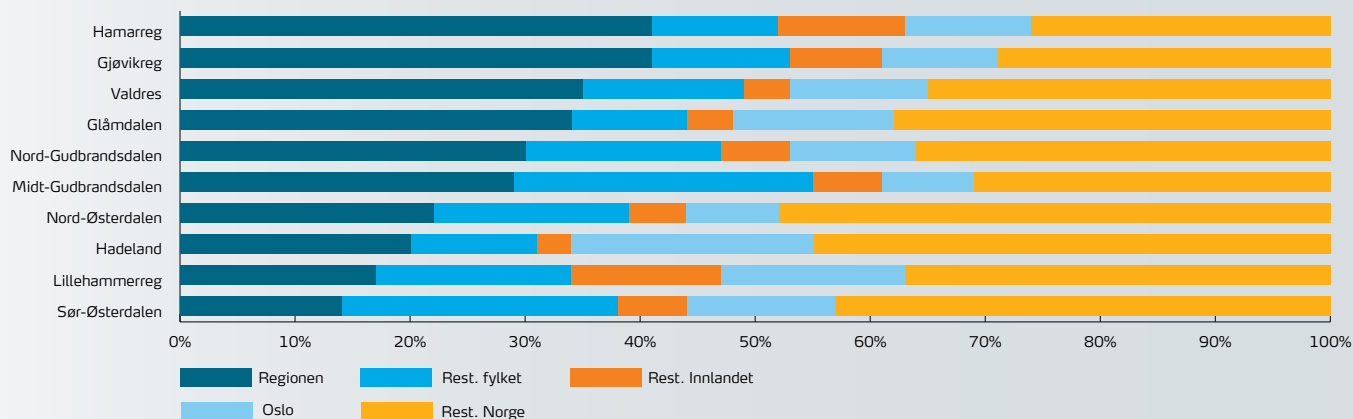
Flest bofaste i Gjøvik og Sør-Østerdal

Gjøvikregionen og Sør-Østerdal har størst andel bofaste. Lillehammer har relativt sett flest tilbakeflyttere. Hamarregionen er det eneste området i Innlandet som har flere innflyttere enn videreflyttere. De innbyggerne som ikke vokste opp i regionen blir med andre ord boende. De andre regionene har betydelig flere videreflyttere enn innflyttere. Et viktig spørsmål er derfor: Hvordan kan vi greie å holde på videreflytterne for å sikre befolkningsvekst? ■

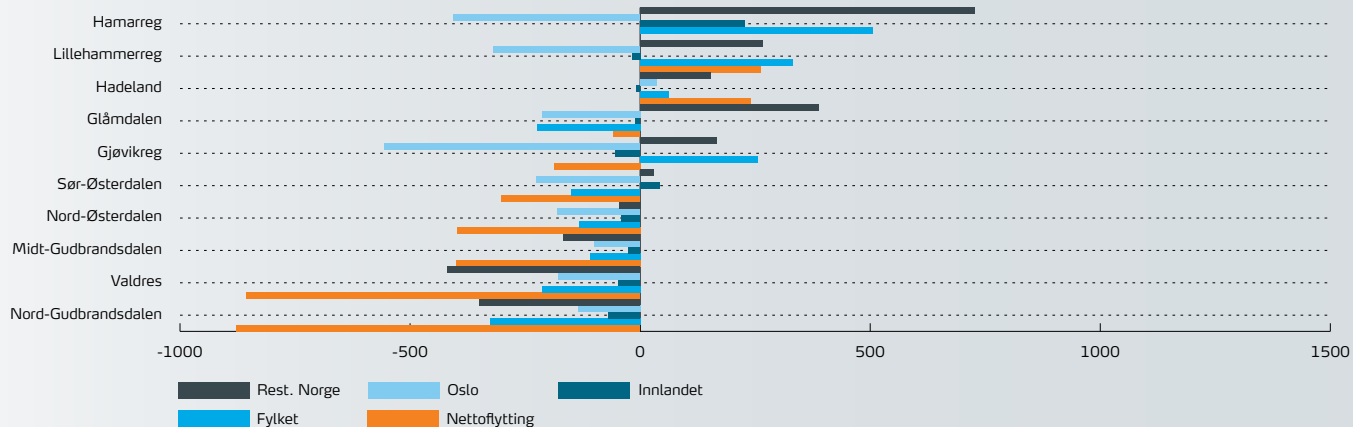
Les mer: I Glåmdals-distriktet ser vi en tendens til at folk flytter mer ut av fylket enn innad i Hedmark. Men det er også et attraktivt boområde for innflyttere fra Akershus. Boligbygging er sentralt for økt bosetting. Noen har heldigvis fortsatt tro på at om vi bare klarer å bygge attraktive boplasser, så vil folk også komme flyttende. Vi skal til Kongsvinger (side 42). ►

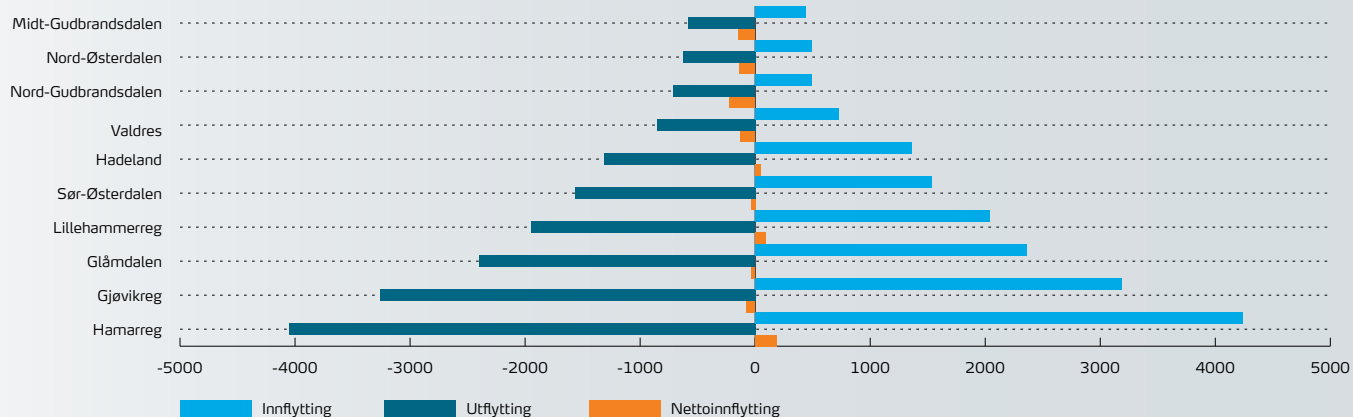
Flyttinger fra Innlandet 2000–2013.

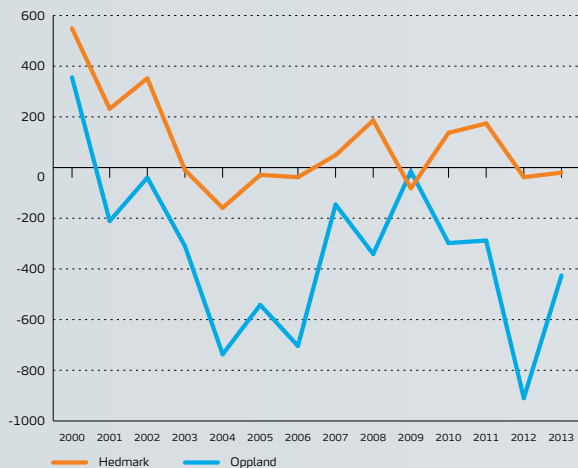
Nettoinnflytting 2009–2013.

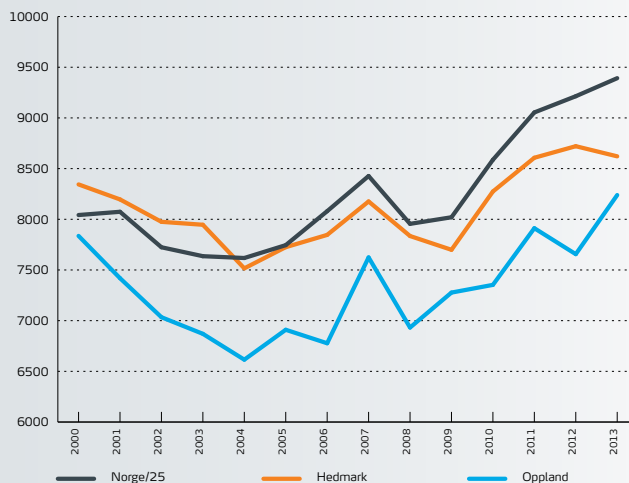
Innenlands flytting 2013.

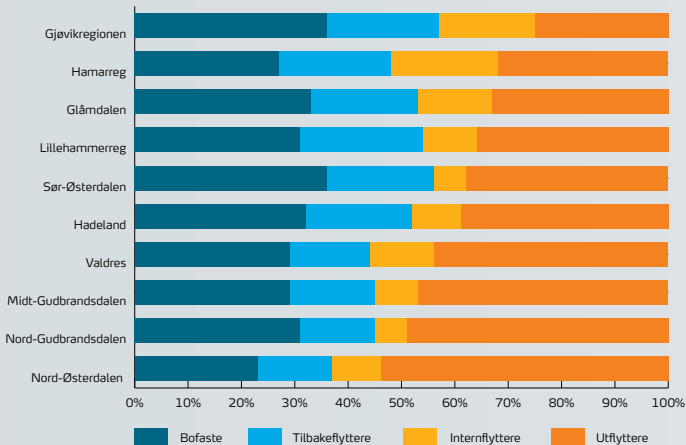
Innenlands nettoinnflytting 2000–2013.

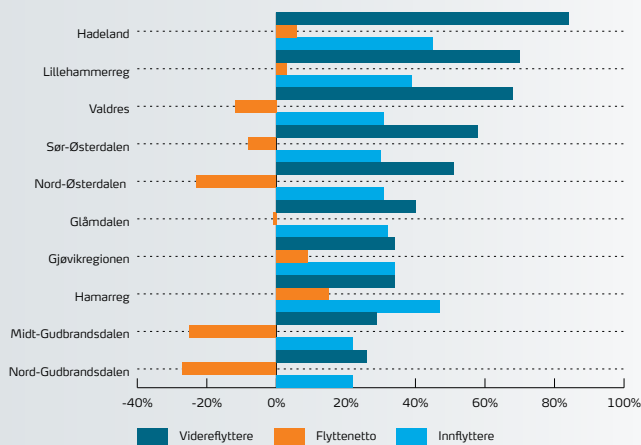
Antall innflyttere over kommunegrensa 2009–2013.

Hvor 15-åringen 1985–1989 bor i dag.

15-åringene i 1985–1989 som flyttet innom eller til Innenlandet.

Bygger med hjertet

Entreprenør- og eiendomsselskapet Ø.M. Fjeld vil bygge for å bidra til ny vekst i Kongsvinger. Styreleder Tor Øivind Fjeld håper at attraktive boliger kan lokke kompetanse og kapital til hjembyen, som har den svakeste utviklingen blant innlandsbyene.

Tekst: **Øystein Krogsrud** Foto: **Richard K. Johansen, Ricardofoto**

Bla om for å lese historien om hvordan Innlandets ledende entreprenør vil skape ny vekst i hjembyen. ►

Ser muligheter. Tor Øivind Fjeld (t.v.) og Kjell Bjarte Kvinge vil bidra til å skape ny vekst i Kongsvinger og Glåmdalen.

Elvesikt. Slik ser det ut ved elvebredden i dag.

Utsikt. Slik skal de planlagte leilighetene se ut ved ferdigstilling med flott utsikt mot elva (illustrasjon).

Styreleder Tor Øivind Fjeld og administrerende direktør Kjell Bjarte Kvinge er på befaring på området hvor Ø.M. Fjeld, sammen med Sektor Eiendom, vil bygge noen av Kongsvingers mest attraktive leiligheter.

– Det blir utfordrende å selge nye leiligheter i et marked hvor eneboligprisene er svært lave. Det er naturligvis mye større risiko å bygge leiligheter her enn på Jessheim. Der er kjøperne flere og salgsprisene er opp mot 25 prosent høyere, mens byggekostnaden er den samme, sier Kvinge.

– Hele 80–90 prosent av vår virksomhet er utenfor Glåmdalsregionen, hvorav Romerike utgjør hoveddelen. Men vi hører hjemme her, og det samme gjør 60 prosent av våre fagarbeidere. Kongsvinger trenger nye boliger for å tiltrekke seg innflyttere med kompetanse og kapital. Slik får vi også rullering på eneboligene ved at eldre flytter over i leiligheter. Her er det viktig at vi bygger litt med hjertet, sier Fjeld.

Taperen blant innlandsbyene

Tor Øivind Fjeld med familie er blant Innlandets rikeste med en samlet formue på 2,1 milliarder, ifølge bladet Kapital.

Kongsvinger derimot sliter på bunnen blant innlandsbyene. Kongsvinger har omtrent samme innbyggertall som i 1986, mens Elverum, Hamar og Lillehammer har fått over 20 prosent flere innbyggere i den samme perioden. Elverum, Hamar og Lillehammer har også jevn vekst i arbeidsplasser, mens Kongsvinger har mistet arbeidsplasser år for år. Svak befolkningsutvikling og tap av arbeidsplasser gjelder for øvrig også for de andre kommunene i Glåmdalen.

– Dette er en utvikling vi så komme allerede i 1988, da vi var med på å starte Glåmdalsvekst sammen med blant andre Sparebanken Hedmark. Men dessverre ble dette initiativet ikke som forventet med hensyn til å forsterke kommunesamarbeidet i regionen for å snu den svake utviklingen, sier Fjeld.

Familien Fjeld har røtter fra Eidskog kommune tilbake i tid. Faren Øivind Martin Fjeld flyttet fra Oslo til Kongsvinger for å unnsnippe tyskerarbeid etter at han slapp ut fra Grini fangeleir i 1944. Der fikk han arbeid hos sin bror som den gang var administrerende direktør i Glåmdal Kraftlag. Fire år senere startet han sin egen entreprenørforretning. I de neste tiårene var Kongsvinger preget av stor vekst.

– Det er nesten litt merkelig å tenke tilbake på, men på slutten av 60-tallet var Kongsvinger jevnbyrdig med Hamar i kampen om å bli regnet som kraftsenter i Hedmark. Kongsvingers positive utvikling fortsatte helt inn på 80-tallet. Men etter hvert snudde pilene nedover. I 1994 etablerte vi oss på Jessheim for å finne et nytt vekstområde, sier Fjeld.

Vil slå sammen fem kommuner

På spørsmål om Fjeld kan vise fram noen pågående byggeprosjekter, svarer han at selskapet ikke har noen byggeoppdrag i Kongsvinger for tiden. Det er heller ikke

en eneste byggekran i aktivitet i hele Kongsvinger. Fjeld vil heller til festningen, som ble ferdigstilt i 1684, og døpt Kongens Vinger av Gustav Wilhelm von Wedel. På grunnlag av Kongens Vinger vokste byen Kongsvinger fram.

– Det er her jeg pleier å gå tur, og da hender det at jeg går på pæreslang, for her er det eneste pæretreet jeg vet om i Kongsvinger. Festningen bidrar til at Kongsvinger har en sterkere identitet og historie enn de fleste andre byer. Her oppe liker jeg å se utover. Da slår det meg ofte at tiden er inne for å samle kreftene i Glåmdalen. Kongsvinger, Eidskog, Grue, Sør-Odal og Nord-Odal burde bli én kommune og få bynavnet Kongsvinger.

Fjelds administrerende direktør, Kjell Bjarte Kvinge, mener at Glåmdalen ikke har utnyttet sin strategiske plassering mellom Oslo og Sverige. Han mener at mangel på samarbeid er noe av årsaken. Kvinge er opprinnelig fra Masfjorden utenfor Bergen, og flyttet fra Bærum da han ble ansatt i 2011.

– Jeg merker nok at Glåmdalen har en del å gå på når det gjelder å dra i flokk. Et ferskt eksempel er den pågående debatten rundt framtidig kommunestruktur. Først var det snakk om å utrede tre alternativer for kommunesammenslåing i Glåmdalen. Nå er disse utvidet til ti alternativer. Hvordan skal en da klare å enes om en slagkraftig løsning til beste for hele regionen? Det er også mange lokale kamper om hvem som vil tjene og tape på endringer, for eksempel om nye prosjekter skal havne på den ene eller andre siden av elva i Kongsvinger. Jeg tror også at det er behov for en viss mentalitetsendring hvor de som lykkes med noe blir oppmuntret til å stå på videre, og hvor nye ideer vurderes etter om byen og regionen som helhet tjener på det. Enkelt sagt trenger vi å løfte blikket og se regionen som en helhet i forhold til omverdenen.

Muligheten byr seg

Ved et kommuneskilt på grensen til Sør-Odal deler Tor Øivind Fjeld sin visjon for Kongsvinger og Glåmdalen. Han mener tiden er inne for å gripe mulighetene, og ikke la dem passere.

– Jeg tror kommunene i Glåmdalen nå må komme i førersetet i en prosess for kommunesammenslåing, framfor å bli

stående og vente på at staten bestemmer og legger føringer for oss. Jeg tror det kan gi oss en forhandlingsposisjon med muligheter til å løfte ut sårt tiltrengte omstillingsmidler. Vi blir hver for oss for små til å kunne ivareta den omstillingen vi har behov for.

Fjeld har selv grepet mange muligheter. En av dem var da han ringte daværende kommunalminister Kjell Borgen, etter at Contigas lokale forløper hadde gått konkurs. Contiga produserer bæresystemer i betong og stål. Resultatet ble statlig risikokapital til en ny oppstart som senere har gitt milliardomsetning.

«Jeg tror kommunene i Glåmdalen nå må komme i førersetet i en prosess for kommunesammenslåing, framfor å bli stående og vente på at staten bestemmer og legger føringer over oss»

Tor Øivind Fjeld

– Det var i 1990 og vi var vitne til at lokale arbeidsplasser raknet både her og der. Vi var engstelige for at vi skulle miste en lokal næring som det kunne bli vanskelig å bygge opp igjen.

Contiga eies av det lokale investerings-selskapet KB Gruppen, med ØMF Holding og Gunnar Holth Grusforretning som hovedeiere. KB Gruppen kjøpte seg også opp i AF Gruppen i 2001, et selskap

som senere har utviklet seg til å bli et av landets aller største og mest vellykkede entreprenørselskaper. Fjeld mener at Kongsvinger nå står overfor en mulighet som ligner på det han selv har opplevd tidligere.

– Vi ser nå tegn til positive utsikter for Kongsvinger. Hyppigere togavganger til Oslo har gjort det mer attraktivt å flytte hit. Vi ser også visse tegn til at innbyggertallet øker, selv om antall arbeidsplasser går ned. Det viser at byen er et attraktivt bosted. Når innbyggerne kommer vil også arbeidsplassene følge etter. Ferdigstillingen av firefelts motorvei til Kongsvinger vil selvsagt også bidra positivt.

Ønsker unge tilbake

Fjeld har en familiær egeninteresse av at Kongsvinger går den rette veien.

– Min sønn bor i Oslo, og det er ennå for tidlig å si om han flytter tilbake. Dette valget vil nok påvirkes av hans framtidige arbeids- og familiesituasjon. Mitt håp er imidlertid at ny vekst i Kongsvinger vil bidra til at både han og andre yngre finner veien hjem. Vekst skaper optimisme, noe som gir enda større vekst. Vårt bidrag er blant annet å jobbe for en revitalisering av sentrum ved å bygge attraktive boliger og nye forretningslokaler som motvirker handelslekkasje. Vi er også klare for å gjøre mer, men da er det viktig at kommunen nå tar tak og utarbeider en robust byplan som sikrer en framtidsrettet og helhetlig utvikling, uten omkamper på hvert gatehjørne. Sentrum trenger en revitalisering, for på en lørdagskveld er det jo nesten helt dødt i byen. Slik var det ikke da jeg vokste opp. ■

Grensesprengende. Tor Øivind Fjeld vil fjerne kommunegrensene rundt Kongsvinger.

Befolkningsutvikling eller næringsutvikling – hva kommer først?

Tidligere flyttet folk etter jobbene. I dag flytter arbeidsplassene i større grad etter menneskene. Vi snakker om alt fra frisøren på hjørnet til skole, helse, omsorg, varehandel, bygg og anlegg, kultur, fritid og restauranter. Vi må derfor gjøre det attraktivt å bo i regionen.

Under normale konjunkturer vil det være nært sammenfall mellom arbeids-plassutvikling og befolkningsutvikling, i hvert fall hvis vi ser på utviklingen i befolkningen i yrkesaktiv alder. Arbeids-plasser trekker til seg arbeidskraft og innbyggere. Det er også slik at innbyggere representerer både et rekrutteringsgrunnlag og en etterspørsel for bedriftene. Disse sammenhengene gjelder på nasjonalt nivå og for store regioner (bo- og arbeidsmarkeds-regioner). Mellom enkeltkommuner innenfor funksjonelle bo- og arbeidsmarkeds-regioner, kan det imidlertid være avvik mellom jobbskaping og befolkningsvekst.

«Humankapitalen har i mange voksende næringer overtatt som viktigste innsatsfaktor.»

Befolkningsregioner og arbeidsregioner

Jobbskaping og befolkningsvekst henger nært sammen, særlig på regionnivå, men også på kommunenivå. Regioner og kommuner med vekst i både jobber og innbyggere kan vi kalle utviklingsregioner.

Regioner og kommuner med tilbakegang i både jobber og innbyggere kalles for uttynningskommuner. Noen regioner og kommuner har også hatt vekst i antall jobber uten å få tilsvarende befolkningsvekst (arbeidsregioner), mens andre har hatt befolkningsvekst uten jobbskaping (befolkningsregioner).

Jobbskaping og befolkningsvekst

Det er altså en sammenheng mellom jobbskaping og befolkningsvekst, men hva kommer egentlig først? Tradisjonelt har regional- og distriktpolitikken i stor grad dreid seg om næringspolitikk. Mye av næringspolitikken har dreid seg om å skape attraktivitet for eksisterende og nye bedrifter. Tanken har vært at får man bedrifter og arbeidsplasser, så kommer det også folk. Før var det i hvert fall slik. Gjennom de siste tiåra har det imidlertid skjedd grunnleggende endringer i viktige regionaløkonomiske sammenhenger som utfordrer slike strategier. Vi skal ta for oss noen av dem her.

Vi har hatt en langvarig overgang fra primærnæringer og industri til tjenestesektoren, som i Norge i dag sysselsetter hele 85 prosent. En stor del av dette

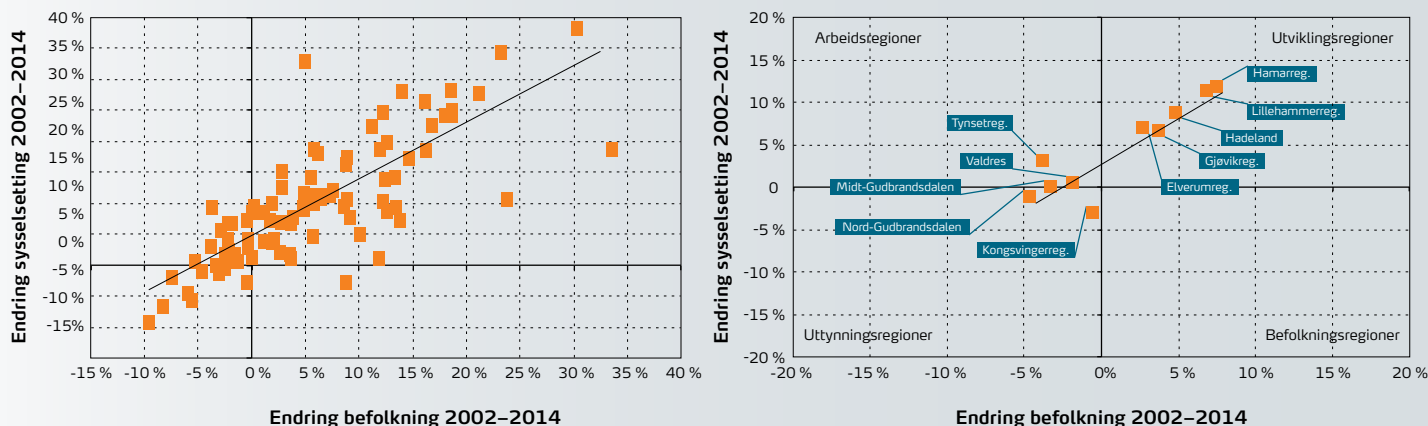
er personrettede tjenester som vi yter hverandre der vi bor. Disse arbeidsplassene flytter altså i stor grad etter folk. Vi snakker selvfølgelig ikke bare om frisøren på hjørnet, men om et bredt spekter av arbeidsplasser som skole, helse, omsorg, varehandel, bygg og anlegg, kultur, fritid og restauranter.

Lokale ringvirkninger av tradisjonell industri- og bedriftsetablering har avtatt, både på grunn av færre ansatte og mindre lokale innkjøp fordi varer er blitt globale og tjenestene ordnes i økende grad fra sentrale hovedkontor. Samtidig har tilflytternes ringvirkninger økt ved at de drar med seg stadig flere behov, etterspørsel og kjøpekraft. Vi har i tillegg fått økte statlige overføringer til kommunene.

Humankapitalen har i mange voksende næringer overtatt som viktigste innsatsfaktor. Det forventes knapphet på arbeidskraft framover på grunn av eldrebølgen. Vi vet også at etterspørselen etter kompetent arbeidskraft vil øke. Rekrutteringsmuligheter vil derfor kunne bli en langt viktigere lokaliseringfaktor for næringslivet.

Utvikling i arbeidsplasser og befolkning. Økonomiske regioner. 2004–2014. Prosent.

Vi må skape bolyst

Disse forholdene medfører at bosetting er blitt minst like viktig for å få til næringsutvikling som motsatt. I hvert fall vil ikke tradisjonell næringspolitikk lenger kunne virke alene uten tiltak for å skape bolyst.

1,4 arbeidsplasser per familie

Tidligere analyser gjennomført av Østlandsforskning har vist at en enkeltperson i alderen 23-35 år kan generere opp mot 0,5 arbeidsplasser i en region. En tobarnsfamilie kan generere rundt 1,4 arbeidsplasser i Innlandet. På kommunenivå er det særlig arbeidsplasser innen personrettet tjenesteyting som står i en nær sammenheng med innbyggertall. Det er høyest korrelasjon for bygg og anlegg, varehandel, underholdning, fritid, service, barnehager og skoler. Dette kalles for befolkningsdrevet næringsutvikling.

Jobber ett sted og bor et annet

Gjennom den regionforstørringen som pågår vil også flere kunne separere beslutninger om bosted og arbeidssted innenfor stadig større geografiske regioner. De kan altså flytte uten å bytte jobb eller motsatt. Stikkord her er infrastruktur, regionforstørring og pendling.

Reisetid er en viktig parameter

Spesielt interessant er muligheten for pendlingsbasert tilflytting fra Oslo-området, grunnet økt press i boligmarkedet i hovedstaden og redusert reisetid. Gjennom regresjonsanalyser er det vist at en stor del av variasjonen i befolkningsutviklingen i kommuner på Østlandet kan forklares ut fra reisetid til Oslo. Forenklet kan man si at jo raskere reisetid til Oslo, jo større blir befolkningsveksten.

Veger og jernbane skaper vekst

Det pågår store vegutbygginger som vil gi redusert reisetid til Oslo fra store deler av Mjøsregionen. Vel så viktig er arbeidet med dobbeltsporet jernbane som vil kunne gi reisetider til Oslo på 55 minutter fra Hamar og 1 time og 23 minutter fra Lillehammer. I tillegg vil antall avganger kunne økes betydelig. En slik utbygging av jernbane vil ifølge Transportøkonomisk institutt være viktig for å tiltrekke seg pendlergrupper med høy inntekt og utdanning. De har ofte mer fleksibel arbeidstid, mulighet for hjemmekontordager og kan regne reisetid som arbeidstid.

Innlandets muligheter

I forbindelse med den sterkt forventede veksten i Osloregionen bør Innlandet jobbe for å realisere infrastrukturplanene og dermed øke pendlingsmulighetene til og fra Innlandet og Oslo-Akershus. Bedre infrastruktur gjør det også enklere å motpendle, det vil si bo i Oslo og jobbe i Innlandet. Vi bør også utvikle og kommunisere attraksjonskraft som bosted, skaffe nok boliger som er tilpasset både innenlandske flyttere, arbeidsinnvandrere og flyktninger. Innvandrergroperne vil stå for størstedelen av den framtidige befolkningsveksten. Vi må også legge til rette slik at næringslivet kan bli nissen på flyttelasset. Her snakker vi om de næringene som flytter etter kundene, de som flykter fra høye kostnadsnivåer og de som flytter etter rekrutteringsmulighetene. ■

Les mer: I Åmot kommune forsvant hjørnesteinsbedriften Rena Karton i 1998. Siden da har veksten i arbeidsplasser økt gjennom både forsvarsetablering og høgskolens virksomhet her. Men befolkningsveksten har ikke vært like stor. Det finnes derimot fortsatt lokale patrioter som kjemper for for å øke sine hjemtrakters attraktivitet. Vi skal til Osen (side 48). ►

➤ Befolkningsutvikling eller næringsutvikling – hva kommer først?

Alt for Osen

Maskinentreprenør Wiggo Rønningen har satset over ti millioner kroner på et risikofylt hotellprosjekt ved Osensjøen i Åmot. Vinteren skal han tilbringe i gravemaskinen for å anlegge en kilometer lang strandpromenade.

Tekst: **Øystein Krogsrud** Foto: **Richard K. Johansen, Ricardofoto**

Bla om for å lese historien om hvordan den tidligere skoletaperen satser sparepengene på å opprettholde et levedyktig lokalsamfunn. ►

Lokalpatriot. På få år har Wiggo Rønningen bidratt til at pessimisme er snudd til optimisme i hjembygda. Osen har rundt 450 innbyggere og ligger en halv times kjøring fra Rena i retning Trysil.

Kortreist mat. Wiggo Rønningen og jaktkameratene feirer at fryseren på hotellet er i ferd med å fylles.

På en skogsbilvei nær Osensjøen feirer Wiggo Rønningen at ytterligere 285 kilo elgkjøtt er sikret til restauranten ved Osensjøens Adventure. Etter endt elgjakt skal det ligge to tonn elgkjøtt i hotellets nyinnkjøpte fryserer.

– Storsamfunnet vil ha oss til å bo i klynger og byer, og vi i utkanten er mest til heft. Jeg tror det blir stadig viktigere å tilrettelegge for at folk kan bevare en relasjon til skog og natur. Hvis vi bare får gjort tilbudet vårt kjent er jeg helt sikker på at det kommer folk.

Rønningen har vært en av mange viktige bidragsyttere til at Åmot kommune, med kommunesenteret Rena, har skapt flest arbeidsplasser i Innlandet de siste årene. Frykten fra nedleggelsen av Rena Kartonfabrikk i 1998 har vist seg ubegrunnet. Den gang hevdet pessimistene at Rena ville bli degradert til et veikryss i Østerdalen. I 2009 snudde befolkningsutviklingen oppover, og i fjor var veksten nest høyest i Innlandet, kun slått av Stange*.

– Det er positivt at Åmot samlet gjør det bra, men her i utkanten har vi våre egne oppturer og nedturer. Vår krise startet da skogskolen ble nedlagt i 1996, og bunnpunktet kom da Samvirkelaget stengte i 2005.

Møtte veggen i gravemaskin

Rønningen er ferdig med slaktingen av oksen som ble skutt ved daggry. Han er nå der han trives aller best, sammen med en gravemaskin for å sortere sten og grus til den kilometer lange strandpromenaden han skal anlegge i vinter.

– I flere år satt jeg sju dager i uka i ei gravemaskin i Furutangen Hytteområde. Toppåret var 2010 med en omsetning på nær 30 millioner kroner og et resultat på over sju millioner. Men til slutt møtte jeg veggen, og måtte trappe ned litt. Det er på Furutangen jeg har tjent pengene jeg nå har brukt på Osensjøens Adventure.

«Jeg tror det blir stadig viktigere å tilrettelegge for at folk kan bevare en relasjon til skog og natur.»

Wiggo Rønningen

Bygg og anlegg er en av sektorene som har bidratt til at Åmot har Innlandets høyeste vekst i antall arbeidsplasser. Hoveddelen av de nye arbeidsplassene stammer fra Rena Leir, mens Rønningens nye satsingsområde, hotell og restaurant, har en flat utvikling.

– Jeg var med på å starte Rena Byggsystem i 2009, og eier nå 20 prosent av selskapet. Foranledningen var at mye av hyttebyggingen i Furutangen gikk til utenlandsk arbeidskraft. Vi ville bidra til at lokale krefter fikk en større andel av disse jobbene.

Ny opptur i Osen

Rønningen sitter på en stubbe foran en gammel fløterbrakke og ser utover Osensjøen. Dette har vært hans faste stoppested i flere tiår. Ovenfor ligger den nedlagte skogskolen som Rønningen har forvandlet til et hotell. Der ligger også Osens to gamle trekirker, hvorav den eldste er fra 1777, mens den andre kalles nykirka og er fra 1923.

– Det er ikke vondt å se utover her. Jeg har alltid gått tur i dette området, helt fra den gang skogskolen fortsatt var full av liv og røre med studenter på internatet. Det var vondt å se på at skogskolen stod og forfalt. I 2007 begynte jeg å tenke på at jeg ville bidra til ny virksomhet. I fjor inngikk jeg en avtale med kommunen om å kjøpe stedet.

Mye har skjedd i Osen siden bunnen ble nådd i 2005. Det samme året fikk ekteparet Lise og Jan Skogheim regulert de første hyttetomtene i Furutangen Hytteområde. I dag er det i alt 500

Gullgraver. Her forbereder Wiggo Rønningen vinterens store oppgave, en kilometer lang strandpromenade i Osen.

Hotellstandard. Wiggo Rønningen har ikke spart på noe under forvandlingen fra skogskole til hotell.

hytter og hyttetomter i Furutangen. Utbyggingen er blitt en ny vekstmotor for Osen. Etter nedleggelsen av Samvirkelaget bygget Rønningen og broren en ny Joker-butikk. Den ble kåret til årets Joker-butikk i fjor. Et viktig symbolsk tiltak var også Rønningens bygging av fire nye omsorgsleiligheter, slik at Vesla Andreassen (93) i 2005 kunne flytte tilbake fra Rena til hjemstedet Osen.

– Jeg hørte at hun hadde måttet flytte til Rena fordi vi ikke hadde omsorgsleiligheter. Hun mistrikket og ville hjem. Da ville jeg gjerne hjelpe. Jeg vet selv hvor viktig hjemstedet er for meg.

Satset sparepengene på risikoprojekt

– Her var undervisningslokalet på skogskolen, nå er det restaurant og forsamlingslokale, forteller Rønningen.

Han har forflyttet seg til hotellets restaurant hvor den nyansatte villmarkskokken Espen Brekke forbereder et møte med kommunen om levering av mat til Åmots tre aldershjem. Snart skal Rønningen ut og jakte igjen, for elghunden står i los. Det er ingen overnattingsgjester på hotellets 15 nyoppussede dobbeltrom på denne onsdagen ved inngangen til oktober.

– Jeg blir jo litt skremt av mye av det jeg leser om hoteller i distriktene. Det er et tøft

marked. Men det er mange bedrifter innen en times kjøreavstand. Jeg har trua på at vi skal få det til. Vi skal vise at det går an å få til noe nytt i Osen. Det vil bidra til at flere velger å satse på dette stedet.

Til vinteren skal Rønningen for egen gravemaskin bygge en kilometer lang strandpromenade fra hotellet langs Osensjøen mot den nye Joker-butikken. I juni neste år skal han arrangere en ny fløterfestival med et mål om 10 000 besøkende. Hittil har Rønningen investert over ti millioner kroner, hvorav kjøpet av eiendommen kun utgjorde en million. Rønningens tidligere bankforbindelse ville ikke stille opp med lånefinansiering ut fra en risikovurdering. Sparebanken Hedmark satte en grense på fire millioner kroner. Enda gjenstår det planer om bygging av et nytt storkjøkken, en liten campingplass og et større forsamlings- og konsertlokale for 250 mennesker.

– Jeg har opplevd før at andre ikke har hatt tro på det jeg driver med, men min erfaring er at alt er mulig med hardt arbeid. En må tro på det en driver med og stole på god magefølelse. Jeg er født og oppvokst med tre søsken i ei lita stue på 25 kvadratmeter. Faren min var også maskinentreprenør, men det gikk mest med tap. Titt og ofte kom lensmannen for å hente ting vi hadde pantsatt. Jeg var

nesten 20 år før jeg satte mine ben utenfor Osen, hvis en ser bort i fra at jeg måtte til Rena for å gå på ungdomsskolen. Men da mistrikket jeg så mye at jeg slapp med tre dagers skoleuke og fikk to dagers ukentlig yrkesopplæring hos bestefaren min. Jeg var det vi i dag ville kalt en skoletaper, men jeg har alltid likt å jobbe. Jeg har hatt trua på at hvis jeg vil noe, så får jeg det til.

– Når tror du at dette stedet vil gå med overskudd?

– De som har greie på det sier at det normalt vil ta fem år, men jeg tror vi skal klare det på to år. Vi trenger årlige inntekter på 4,4 millioner kroner for å gå i balanse. I år ligger vi an til inntekter på 2,5 til tre millioner. Jeg fyller på med litt og litt kapital. Vi skal gå med overskudd for å sikre at det blir levedyktig, men jeg er egentlig ikke så opptatt av penger. Jeg har det best når jeg går med hunden i skogen eller kjører gravemaskin. Jeg hadde ikke en gang bankkort før banken ringte og sa at jeg var den siste i Åmot som brukte sjekkhefte.

Hjertet mitt ligger i Osen, og her skal jeg bo. Det er det viktigste. ♥

**Stor-Elvdal hadde høyest registrert befolkningsvekst, men det skyldtes midlertidig bosetting av asylsøkere.*

Far og sønn. Gunnar Kristoffer (1) ser opp til faren Ole Anders Krogrud (30), som driver med rengjøring i familiens slaktegrisehus på Gaupen i Ringsaker.

Grisegod optimisme

Bedriftene i Innlandet forventer økt omsetning, lønnsomhet og etterspørsel neste år. Det viser Sparebanken Hedmarks nye forventningsbarometer. Bøndene er minst optimistiske, men det gjelder ikke Ole Anders Krogrud. Han har investert ni millioner kroner i nytt grisehus og potetlager.

Tekst: Øystein Krogrud Foto: Richard K. Johansen, Ricardofoto

Bla om for å lese historien om den unge bonden som avsluttet studiene for å satse på familiegården i stedet. ►

Foran nytt potetlager. Ole Anders Krogrud og bedriftsrådgiver i Sparebanken Hedmark, Per Dolven foran det nyoppførte potetlageret. Bygningen stod ferdig nå i 2014.

Grisehuset stod ferdig i 2009. I år bygget Krogrud nytt potetlager. Med investeringer på ni millioner kroner på få år er han langt mer optimistisk enn bønder flest i Innlandet.

– Jeg har tjent penger på slaktegrisehuset fra første dag, og hadde ikke bygget nytt potetlager hvis jeg ikke mente det skulle lønne seg. Jeg har tro på at det vil lønne seg å produsere lokal mat i Norge også de neste tiårene.

Sparebanken Hedmarks forventningsbarometer viser imidlertid at primærnæringen er den minst optimistiske blant bedriftene i Innlandet. Primærnæringens forventningsindikator på fire, er like over streken for optimisme, hvor minus 100 er det laveste, og pluss 100 er det høyeste. Den samlede forventningsindikatoren for bedriftene i Innlandet er på 20, som er en sum av forventningene til antall årsverk, omsetning, lønnsomhet, investeringer og etterspørsel.

Forbrukere skaper optimisme

– Vi ser at de bransjene som lever av forbrukernes kjøpekraft, som varehandel og reiseliv, er mest optimistiske, sier direktøren for bedriftsmarkedet i Sparebanken Hedmark, Vegard Sæten.

Dette har sammenheng med at det er lav arbeidsledighet og lav rente, noe som gir forbrukerne høy kjøpekraft. Primærnæringens lave optimisme kan skyldes noe usikkerhet rundt rammevilkår, med en regjering som ønsker en raskere omstilling i landbruket. Innlandet er avhengig av et offensivt landbruk med stor produksjon når vi vet at en stor del av næringslivet i Innlandet jobber med videreføring av råstoff fra landbruket.

«Jeg har tjent penger på slaktegrisehuset fra første dag, og jeg hadde ikke bygget nytt potetlager hvis jeg ikke mente det skulle lønne seg.»

Ole Anders Krogrud

Reiselivet, som selger overnatting og serverer mat og drikke, har høyest optimisme med en forventningsindikator på 39, fulgt av varehandel og eiendom på 25. Reiselivet i Norge er preget av høy

optimisme etter økt antall overnattinger hittil i år, men både Oppland og Hedmark har hatt en samlet nedgang, ifølge Statistisk Sentralbyrå (se undersak side 56). Kun 30 av de 500 bedriftene i utvalgsundersøkelsen er fra reiselivet. Det hefter derfor større usikkerhet ved tallene når de brytes ned på bransjer.

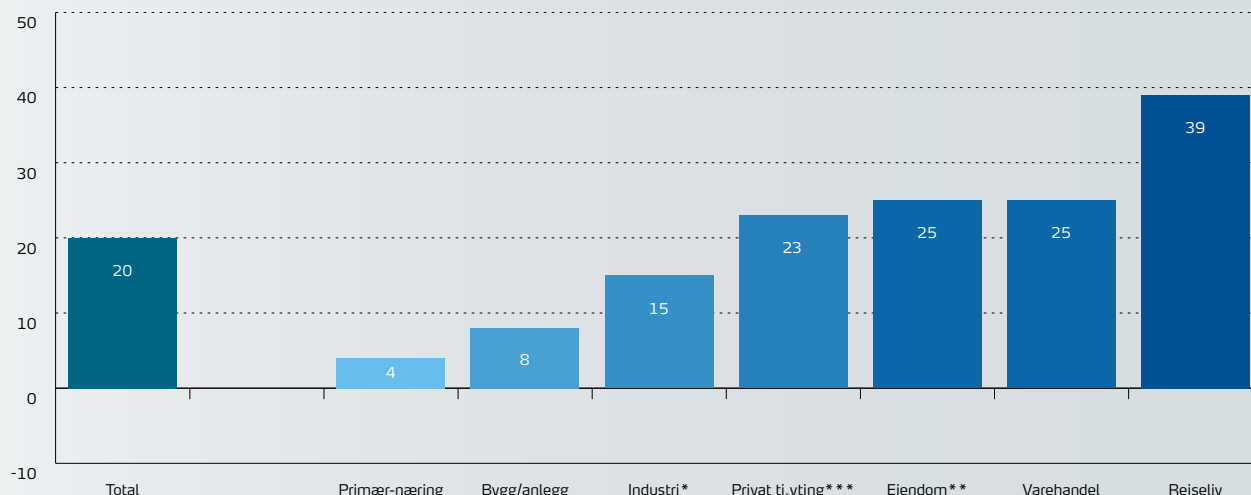
Regiondirektør for NHO Innlandet, Christl Kvam, er positivt overrasket over optimismen i Innlandets reiseliv.

– Sparebanken Hedmarks forventningsbarometer stemmer godt overens med det vi oppfatter hos våre medlemmer. Men det er litt overraskende med et så positivt reiseliv. Jeg håper det baserer seg på god innbooking. Reiselivet i Innlandet er ofte optimistisk på denne siden av jul. Det har også vært en veldig bra sommer, noe som sikkert bringer optimisme inn i bransjen.

Bekymret over lave investeringer

Det samlede bedriftsmarkedet i Innlandet har størst forventninger til omsetning og etterspørsel, med lønnsomhet på tredjeplass. Næringslivet er kun marginalt positivt til utviklingen i antall årsverk, og marginalt pessimistisk til investeringer. ►

Forventningsindikator i undergrupper.

*) Inkludert Bergverk/Utvinning/EL./Gass/Damp/VA/Renovasjon

**) NBI Lav base! (n=22)

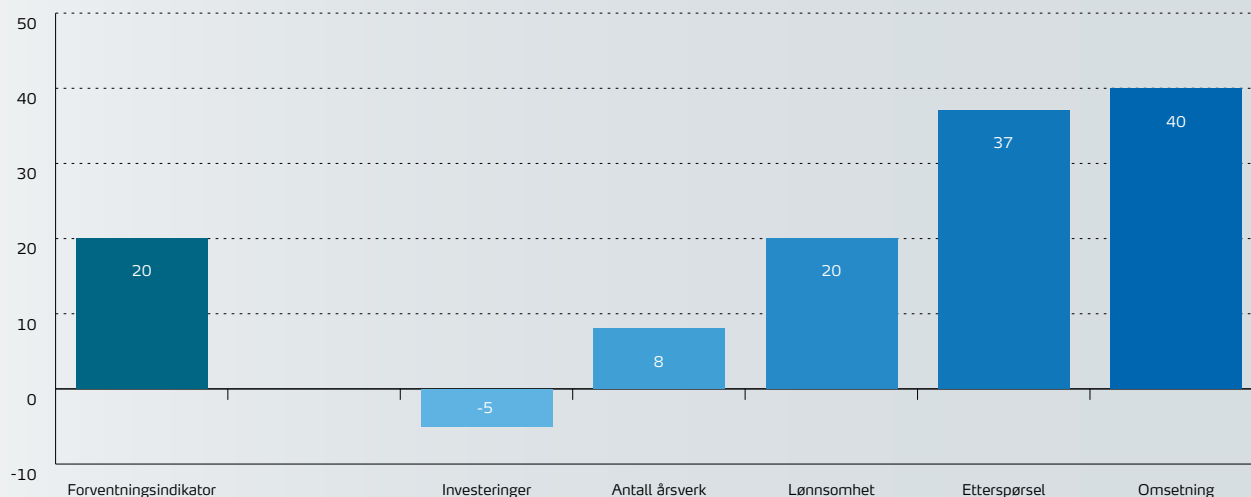
***) Transport og lagring/Informasjon og kommunikasjon/Finansierings- og forsikringsvirksomhet/Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting/Forretningsmessig tjenesteyting/Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter/Annen tjenesteyting

Størst optimisme i reiselivet

Reiselivet har størst optimisme blant bransjene i Sparebanken Hedmarks forventningsbarometer.

Indikator over null angir optimisme, mens under null pessimisme. Maksimal optimisme er 100, mens maksimal pessimisme er minus 100.

Forventningsindikator og delindikatorer.

Økt omsetning og etterspørsel

Bedrifter i Hedmark og Oppland har store forventninger til økt omsetning og etterspørsel neste år. Forventningene til investeringer er den eneste delindikatoren som krysser over i en viss pessimisme.

Indikator over null angir optimisme, mens under null pessimisme. Maksimal optimisme er 100, mens maksimal pessimisme er minus 100.

► Vegard Sæten i Sparebanken Hedmark er litt bekymret for næringslivets lave forventninger til investeringer.

«Hedmark og Oppland er avhengig av nye investeringer som kan bidra til morgendagens nye arbeidsplasser.»

Vegard Sæten, Sparebanken Hedmark

– Forventningene tyder på at bedriftsmarkedet i Innlandet vil produsere mer uten å ansette flere årsverk. Det viser at næringslivet vil jobbe mer effektivt, blant annet ved å introdusere nye digitale løsninger. Det er imidlertid litt bekymringsfullt at næringslivet har lave forventninger til nye investeringer. Nye investeringer vil normalt forsterke omsetningen. Jeg vil sette et spørsmålstegn ved hvor lenge man kan få ut ekstra omsetning og lønnsomhet uten å foreta nye investeringer. Hedmark og Oppland er avhengig av nye investeringer for å legge grunnlaget for morgendagens nye arbeidsplasser.

Bonde Ole Anders Krogrud er av samme oppfatning. Han har tatt veien fra slaktegrisehuset over til det nye potetlageret. Her sjekker han de lagrede potetkassene har ønsket nivå for fuktighet.

– Faren min døde brått da jeg var 23 år og studerte økonomi ved universitetet på Ås. Jeg fikk valget om å ta over gården eller å fortsette med studier. Jeg bestemte meg for å satse ett hundre prosent på gården, eller bedriften min, som jeg kaller den. Samtidig tok jeg valget om å øke aktiviteten, for å være heltidsbonde. I dag produserer jeg 2 100 slaktegriser i året, har ei mjølkekvote på 180 000 liter og driver produksjon av stikklok, settepoteter, korn og gras på 710 mål. ■

Dette er forventningsbarometeret

Forventningsundersøkelsen i næringslivet kartlegger forventningene til 2015 blant bedrifter i Hedmark og Oppland. TNS Gallup har gjennomført telefonintervju med daglig leder eller økonomiansvarlig i et representativt utvalg bedrifter i utvalgte bransjer. Intervjuene med 500 bedrifter ble gjennomført i september.

Reiseliv: Hamars hoteller øker mest

Hamars hoteller har hatt Innlandets største vekst i antall overnattinger hittil i år, med en vekst på 13,9 prosent, ifølge tall fra Statistisk Sentralbyrå (SSB). Reiselivssjef i Hamarregionen Reiseliv, Tor Rullestad, forventer fortsatt vekst.

– Vi har lykket med å trekke flere større arrangement til Hamarregionen. I tillegg bidrar det positivt at Innlandet er kommet mer i medias søkelys.

Oppland har over dobbelt så mange hotellovernattinger som Hedmark. Oppland har imidlertid hatt en sterk nedgang over mange år, mens Hedmark har hatt en jevnere utvikling og god vekst de siste årene. Både Hedmark og Oppland har hatt nedgang i overnattinger ved campingplasser og såkalte hyttegrender hittil i år, ifølge SSB. Men det er ikke så sikkert at det stemmer.

– Oppland er blitt rammet av en generell nedgang for høyfjellshoteller. Mye av markedet har beveget seg over mot større utleiehytter. Her er ikke statistikken like god som for hoteller. Derfor er det vanskelig å si noe sikkert om utviklingen for antall overnattinger samlet, sier reiselivsforsker Birgitta Ericsson ved Østlandsforskning.

Poteter. Bonden Ole Anders Krogrud og bedriftsrådgiver Per Dolven fra Sparebanken Hedmark diskuterer kvaliteten på årets avling.

Store forskjeller i landbruket

Bedriftsrådgiver Håvard Bjørgen i Sparebanken Hedmark sier at det er store interne forskjeller i forventninger i landbruket.

– Vi ser at det er mange gårdbrukere i Innlandet som har optimisme og vilje til å investere. Men samtidig er det også mange som har en avventende holdning til framtida. Vi ser særlig investeringsvilje knyttet til mjølke- og storfeproduksjon. Det skyldes stor underdekning på storfekjøtt, og gode markedsmuligheter

for mjølkeproduksjon. Det er noe overkapasitet for fjørfe og markedsbalanse for svinproduksjon etter flere år med overproduksjon. I skogbruket bidrar gode tømmerpriser positivt.

Bjørgen mener at rovdyrsituasjonen i Innlandet har bidratt til at primærnæringen kommer ut med lav optimisme i forventningsbarometeret.

– Rovdyrsituasjonen i Innlandet har vanskeliggjort utmarksbeite, spesielt for

sau, men også for storfe. Mange sauebrukere har gitt opp sin produksjon på grunn av denne situasjonen.

Bjørgen sier at de store forskjellene i forventninger i landbruket bidrar til at produksjonen konsentreres på færre driftsenheter.

– Vi ser at de gårdbrukerne som har større investeringsvilje og optimisme utvider produksjonen ved å kjøpe eller leie arealer.

Bygger tro på framtida

Familien Høyeseen fra Lillehammer bygger nytt hus i tre etasjer før fylte 30. Lillehammerregionen er mest optimistisk i Innlandet, ifølge Sparebanken Hedmarks nye forventningsbarometer for forbrukere.

Tekst: Øystein Krogsrud Foto: Richard K. Johansen, Ricardofoto

Familiedugnad. Både foreldre og barn hjelper til når familien Høyeseen skal montere kjøkkeninnredning.

Konger på haugen. Snart kan familien Høyeseven flytte inn i sin nye drømmebolig, med tre etasjer og utsikt til alle kanter.

Det er søndag ettermiddag og familien Høyeseven bruker helga til å montere kjøkkeninnredning. Tross deres unge alder er Lene (28) og Neri Høyeseven (26) i ferd med å ferdigstille et helt nytt drømmehus i Lillehammer.

– Dette blir vår tredje bolig. De to første pusset vi opp og solgte med gevinst. Slik har vi bygget opp egenkapital steg for steg. Vi var ikke redde for å sette i gang dette byggeprosjektet. Lene har sikker jobb som vernepleier, og jeg opplever et godt arbeidsmarked som glassarbeider, sier Neri.

Optimisme langs E6

Sparebanken Hedmarks nye forventningsbarometer for forbrukere viser at Lillehammerregionen har størst økonomisk optimisme i Innlandet, med Hedmarken hakk i hæl.

– Vi ser at det er en trend med stor optimisme langs E6, jernbanen og Mjøsa, sier direktør for personmarked i Sparebanken Hedmark, Kari Elise Gisnås.

– Det er flere årsaker til dette, hvorav en forbedret infrastruktur sørfra bidrar positivt. I tillegg er det skapt flere hundre nye arbeidsplasser i disse regionene de siste årene. De samme regionene har også hatt positiv vekst i innbyggertallet.

Forbrukerne i Innlandet er generelt ganske optimistiske med hensyn til egen økonomi i dag sammenlignet med i fjor. Slik også med forventninger til egen økonomi neste år og landets økonomi i dag sammenlignet med i fjor. Forbrukerne er imidlertid på grensen til pessimistiske

til landets økonomi kommende år. Det er kun i Lillehammerregionen, Hamarregionen og på Hadeland at det er en viss optimisme til landets økonomi.

– Det kan se ut til at forbrukerne har tatt innover seg en økende usikkerhet knyttet til norsk økonomi. Men vel så viktig er det at kjennskapen er større til egen økonomi enn landets økonomi. Det er ikke alle som har innsikt i hvor godt Norge taklet finanskrisen, og at vi er i stand til å møte svingninger i økonomien, sier Gisnås.

«Sparebanken Hedmarks nye forventningsbarometer for forbrukere viser at Lillehammerregionen har størst økonomisk optimisme i Innlandet, med Hedmarken hakk i hæl.»

Menn mer optimistiske enn kvinner

Forventningsbarometeret viser for øvrig at:

- Unge er mer optimistiske enn eldre.
- Høyere utdannede er mer optimistiske enn de med lavere utdanning.
- Menn er mer optimistiske enn kvinner.
- De med høyere inntekt er mer optimistiske enn de med lavere inntekt.
- De som studerer eller jobber heltid er mer optimistiske enn de som jobber deltid.

- Pensjonister, selvstendig næringsdrivende, arbeidsledige, trygdede og hjemmeværende er minst optimistiske.

– Det er ingen store overraskelser her. Menn er mer risikovillige og har mer tro på at ting ordner seg, mens kvinner er litt mer bekymret og trygghetssøkende. Folk med høye inntekter og høy utdanning har gjerne en større økonomisk robusthet til å takle mulige nedturer, sier Gisnås.

Vil kjøpe tross skepsis

Litt overraskende er det imidlertid at forbrukerne har størst optimisme knyttet til at nå er et godt tidspunkt for kjøp av større husholdningsartikler. Denne optimismen er i tillegg ganske jevnt fordelt uavhengig av inntekt, kjønn, utdanning, regioner og tilknytning til arbeidslivet.

– Det er jo litt selvmotsigende at mange av de som er skeptiske til landets økonomiske utvikling, mener at tiden er inne for å gjøre store innkjøp. Her er vel forklaringen igjen at folk har bedre kjennskap til egen enn landets økonomi, sier Gisnås.

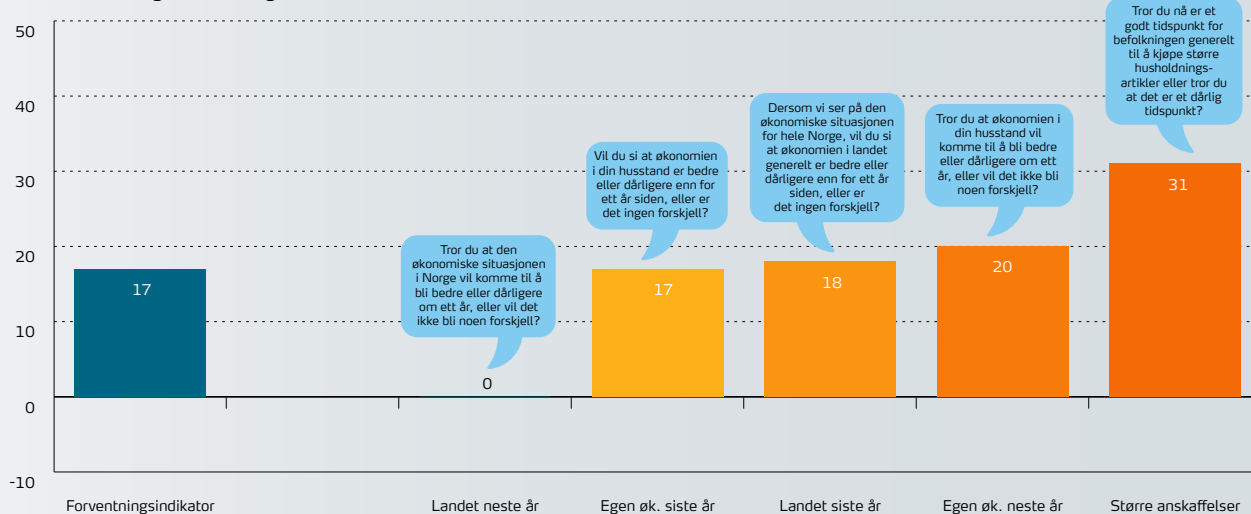
Som glassarbeider merker Neri Høyeseven at mange forbrukere gjør store innkjøp. Han merker også forskjeller mellom Lillehammer og kommunene lenger nord i Gudbrandsdalen. Nord-Gudbrandsdalen har Innlandets laveste økonomiske optimisme, mens Glåmdalen og Midt-Gudbrandsdalen er på plassene over.

– Nordmenn er jo eksperter i oppussing, og det er alltid noen prosjekter hvor folk skal ha nye vinduer, speil og dusjvegger. Jeg merker at oppdragene i Lillehammer ikke er så prisfokusert, mens lenger nord i Gudbrandsdalen er det mer spørsmål om pris. Og der skal kundene ha akkurat det de har betalt for, verken mer eller mindre, sier Høyeseven. ■

Dette er forventningsbarometeret

Forventningsundersøkelsen for forbrukere i Innlandet kartlegger forbrukertiliten blant innbyggerne i Hedmark og Oppland. TNS Gallup har gjennomført intervjuer med et representativt utvalg av forbrukere i Innlandet. Intervjuene med 1000 forbrukere ble gjennomført i september.

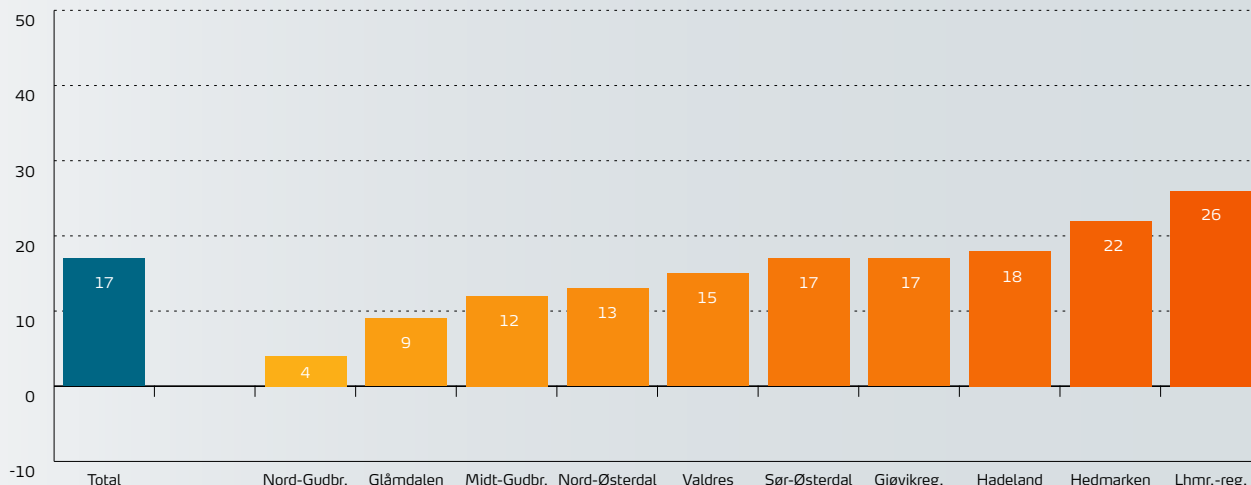
Forventningsindikator og delindikatorer.

Skeptiske til landets økonomi

Forbrukerne i Innlandet er ikke optimistiske til landets økonomi det neste året, men er likevel optimistiske til egen økonomi og større anskaffelser.

Indikator over null angir optimisme, mens under null pessimisme. Maksimal optimisme er 100, mens maksimal pessimisme er minus 100.

Størst optimisme i Lillehammerregionen

Lillehammerregionen har størst økonomisk optimisme i Innlandet. Resultatene må tolkes med større forsiktighet på regionalt nivå enn samlet på grunn av at antall spurte blir færre for hver region.

Indikator over null angir optimisme, mens under null pessimisme. Maksimal optimisme er 100, mens maksimal pessimisme er minus 100.

Datagrunnlag og metode

Statistikk materialet er innhentet og bearbeidet av Østlandsforskning og er i hovedsak basert på informasjon fra Statistisk sentralbyrås statistikkbank. Statistikk for renter og valutakurser kommer fra Norges Bank. Forventningsbarometeret er gjennomført av TNS Gallup på oppdrag for Sparebanken Hedmark.

KONJUNKTUR

Utgever:

Sparebanken Hedmark

Utarbeidet av:

Østlandsforskning og Sparebanken Hedmark

Ansvarlig redaktør:

Richard Heiberg, administrerende direktør

Redaktør:

Siv Stenseth

Redaksjon:

Merethe Lurfald, Per Kristian Alnes og Katrine Gløtvold-Solbu fra Østlandsforskning, frilansjournalist Øystein Krogsrud, markedsanalytiker Øyvind Flisen, administrasjonssekretær Benthe Pelsholen, prosjektleder Ellen Thomassen og informasjonsdirektør Siv Stenseth fra Sparebanken Hedmark. Redaksjonen avsluttet sitt arbeid 5. november 2014.

Forside:

Richard K. Johansen, Ricardofoto

Design:

Ferskvann reklamebyrå

Trykk:

Flisa Trykkeri

Opplag:

2 000

ISSN 1894-4884

Henvendelser vedrørende konjunkturbarometeret rettes til Sparebanken Hedmarks markedsavdeling 02999.

Konjunkturbarometeret for Innlandet finner du også på nett: sparebanken-hedmark.no/om-oss

Trykket på miljøvennlig papir.
© 2014

FINANSHUSET SPAREBANKEN HEDMARK

- Den ledende leverandøren av finansielle tjenester til personer, næringsliv og offentlig sektor i Hedmark.
- I tillegg til bank-, plasserings- og forsikrings-tjenester tilbyr banken eiendomsmegling, regnskapstjenester, leasing og annen finansiering.
- Har tilsammen 26 bankkontor i Hedmark, Oppland (2) og Akershus (1).
- Er en selveiende finansinstitusjon. Overskudd etter skatt og gaver tilføres bankens egenkapital. Overskuddet kommer dermed regionen til gode i form av en solid bank.
- Antall kunder: 176 000.
- Forretningsvolum: 66 milliarder kroner.
- Ansatte: 700.

